

Εκατό χρόνια από τη Μικρασιατική Περιπέτεια Τα Παρασκήνια και ο Καταστροφικός Διχασμός

Ο Ελληνισμός κατά τον προηγούμενο αιώνα είχε την ατυχία να υποστεί δύο τραγωδίες – καταστροφές το 1922 και το 1974 και να ζήσει μίαν εποποιΐα θαυμασμού και αποθέωσης το 1940 εις το ενδιάμεσο διάστημα. Ας ελπίσουμε ότι αυτή η εναλλασσόμενη κατάσταση θα ολοκληρωθεί και θα κλείσει με μία νέα εθνική πραγμάτωση σε οποιονδήποτε τομέα ήθελε κριθεί αναγκαίος. Επειδή ήδη διανύουμε την εκατονταετηρίδα μνήμης της Μικρασιατικής περιπέτειας και γράφονται πλείστα άρθρα και βιβλία για αυτό το θέμα, θεωρούμε χρέος μας να συμβάλουμε και εμείς στην όσο το δυνατόν αντικειμενική ενημέρωση, εστιάζοντας περισσότερο την προσοχή μας στα ηγετικά πρόσωπα της περιόδου, τα οποία πρωταγωνίστησαν στη διαμόρφωση της πολιτικής και στρατιωτικής καταστάσεως, τόσο στις σχέσεις μας με τους συμμάχους όσο και της εσωτερικής αντιπαλότητας και να συναγάγουμε τα ανάλογα συμπεράσματα.

Η Μικρασιατική περιπέτεια άγγιξε το όνειρο ώστε η Ελλάδα να αγκαλιάσει το Αιγαίο και να ξαναζωντανέψει κάτω από το εθνικό της σκήπτρο προαιώνιες κοιτίδες του ελληνισμού. Δυστυχώς, το όνειρο αυτό όχι μόνο δεν παρέμεινε τουλάχιστον όνειρο με όσα συμβαίνουν ακόμη και σήμερα, αλλά έσβησε παντελώς από κάθε εθνικό στοχασμό. Ζήσαμε παρόμοιες καταστάσεις στην Κύπρο και ζούμε τις **επιπτώσεις** και των δύο στην καθημερινή μας δραστηριότητα, παρατηρώντας αμήχανοι και άβουλοι την υποβάθμιση πλείστων τομέων και της εθνικής μας υποστάσεως. Είναι απαραίτητο επομένως να ξανα - επισκεφθούμε την περίοδο εκείνη για να διαπιστώσουμε, μακριά από μυθοπλασίες, τα αίτια αυτής της συμφοράς, εννοούμε τον επάρατο διχασμό στην κορυφή της εξουσίας, που ακόμη και πολυτάλαντοι, πανέξυπνοι, ευφυέστατοι, αλλά εγωιστές ηγήτορες, αδυνατούν να κατανοήσουν στον πρόπαντα χρόνο τις μετέπειτα επιπτώσεις των ενεργειών τους. Επειδή δε ο σπόρος του διχασμού βρήκε ευνοϊκό έδαφος να αναπτυχθεί κατά την περίοδο 1914-1917, θα εστιάσουμε την προσοχή μας κυρίως σε αυτήν την περίοδο. Για το λόγο αυτό το κείμενο δεν έχει μια χρονική περιγραφική συνέχεια, αλλά αποσκοπεί να αναδείξει τα διαδοχικά «σκαλοπάτια» της ασυνεννοησίας, ως άλλου πύργου της Βαβέλ. Το άρθρο είναι εκτεταμένο διότι είναι απαραίτητο να παρουσιασθούν πολλά στοιχεία τα οποία θα στηρίξουν τα σχόλια και την κριτική. Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί από την αρχή ότι δεν θεωρούμε αρνητική την υποστήριξη διαφορετικών πολιτικών από τους πολιτικούς σχηματισμούς, διότι ουδείς μπορεί να ισχυρισθεί ότι κατέχει το αλάνθαστο και τέλειο πρόπλασμα της εφαρμοστέας πολιτικής, ιδιαίτερα σε περιόδους πολέμου, τουναντίον με τον ορθολογισμό, τη σύνεση, την καλή θέληση και τη θεώρηση του γενικότερου

συμφέροντος, βρίσκεται η βέλτιστη πολιτική και αποφεύγονται τα καταστροφικά λάθη.

Μετά τους δύο ενδόξους Βαλκανικούς πολέμους που μεγάλωσαν την Ελλάδα στην Μακεδονία και τας Νήσους με σχεδόν¹ πλήρη σύμπνοια και ομοθυμία Βασιλέως και Βενιζέλου, ξημέρωσε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (Α΄ΠΠ) και βρήκε τη χώρα μας διαιρεμένη ενώπιον δύο πολιτικών που εξέφραζαν την μεν πρώτη η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων με τον Πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, την δε δεύτερα όλα σχεδόν τα αντιπολιτευόμενα κόμματα την οποίαν υποστήριζε ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος, η οποία απεκαλείτο Βασιλική Πολιτική. Η πρώτη προέβλεπε συμμετοχή στον πόλεμο παρά το πλευρό της Συνεννόησης (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία και αργότερα Ιταλία, κοινώς η Αντάντ), χωρίς εγγυήσεις και προϋποθέσεις, ενώ η δεύτερα ευμενή υπέρ της Αντάντ ουδετερότητα και έξοδο στον πόλεμο παρά το πλευρό της, υπό ευμενείς στρατιωτικές συνθήκες, με διασφάλιση της ακεραιότητας της χώρας και με εγγυήσεις ως προς τα ανταλλάγματα από την συμμετοχή της. Με τη αβεβαιότητα της έκβασης του Α΄ΠΠ στο Δυτικό μέτωπο μέχρι τα τέλη του 1916 και τις ΗΠΑ εκτός, ουδείς μπορούσε τότε να ισχυρισθεί ποιος θα ήταν ο νικητής και επομένως η πολιτική της ουδετερότητας φαινόταν ως η πλέον ρεαλιστική. Αυτός ήταν δυστυχώς ο καμβάς πάνω στον οποίον πλέχθηκε η πολιτική της χώρας μας και μπλέχτηκαν ξένες χώρες και δυστυχώς σύμμαχοι (θα αναφερθούμε επ' αυτών σε ξεχωριστή παράγραφο), το οποίο υποδαύλιζε και επέτεινε τις εσωτερικές αντιθέσεις και εμπόδιζε την συνεννόηση των δύο πρωταγωνιστών του Βασιλέως Κωνσταντίνου και του Βενιζέλου ως Πρωθυπουργού ή ως αρχηγού της Αντιπολιτεύσεως. Προσέτι, είχε γίνει εθιμική συνήθεια να εμπλέκονται οι Βασιλείς σε θέματα εξωτερικής πολιτικής που λίγο πολύ είχε ενθαρρύνει και ο ίδιος ο Βενιζέλος, ώστε να τον έχει σύμμαχο στις αλτρωτικές του διεκδικήσεις. Την διαμορφωθείσα κατάσταση επηρέαζαν και δύο άλλα προβλήματα: Πρώτον η υποχρέωση, βάσει της συνθήκης συμμαχίας του 1913 με την Σερβία περί αμοιβαίας στρατιωτικής υποστηρίξεως, εφ' όσον κάποια δεχόταν επίθεση από τρίτη χώρα. Δεύτερον η άρνηση της Τουρκίας να αποδεχθεί την κυριαρχία μας επί των νήσων του βορειοανατολικού Αιγαίου οι οποίες είχαν απελευθερωθεί το 1912, η οποία σίγουρα θα οδηγούσε κάποια στιγμή σε πόλεμο τις δύο χώρες. Βλέπουμε δε σήμερα πώς κόπτονται οι Τούρκοι για τα νησιά αυτά

---

¹ Σχεδόν, διότι η Βενιζελική πολιτική ήθελε να υποβιβάσει τις στρατιωτικές επιτυχίες του Βασιλέως γενικά, αλλά και την παραχώρηση της περιοχής της Καβάλας στην Ελλάδα με τη μεσολάβηση του Γερμανού Αυτοκράτορα Γουλιέλμου (Κάιζερ), κατόπιν προτροπής του Βενιζέλου, που την προόριζαν για τη Βουλγαρία. Ο λόγος του υποβιβασμού της μεσολάβησης ήταν, σύμφωνα με τον Σπύρο Μελά ο οποίος συμμετείχε ως δημοσιογράφος στην ελληνική αποστολή, το γεγονός ότι ο Βενιζέλος ήθελε να παρουσιάσει την παραχώρηση της Καβάλας ως επιτυχία της δικής του διπλωματίας (βλέπε σελ. 66 βιβλίου του «Ιωάννης Μεταξάς»)

και άλλα περισσότερα. Δηλαδή τίποτε δεν ξεχνούν και το επαναφέρουν αναλόγως των περιστάσεων και τούτο διότι έχουν και εφαρμόζουν την μακρόχρονη εθνική τους στρατηγική, την οποία ακολουθούν όλες οι κυβερνήσεις τους.

Διευκρινίζεται ότι το μείζον των πηγών αυτής της αρθρογραφίας προέρχεται από το «Ιστορικό Αρχείο του Εθνικού Κήρυκος, Ιστορία του Εθνικού Διχασμού», εφεξής «ΙΑΕΚ», το οποίο περιέχει την κατά αντιπαράθεση επί τετράμηνο αρθρογραφία των Βενιζέλου και Μεταξά το 1934. Στο τέλος του ΙΑΕΚ παρατίθενται αποσπάσματα από το Βιβλίο Εδουάρδου Ντριώ² (βιβλία αντίστοιχα του ΙΑΕΚ που έχουν εκδοθεί, δεν περιλαμβάνουν τα αποσπάσματα αυτά και λογικά θα έχουν διαφορετική σελιδοποίηση). Θεωρούμε δε τα επιχειρήματα, τα ερωτήματα, και την παράθεση στοιχείων ενός εκάστου των δύο ισχυροτάτων προσωπικοτήτων προς τον έτερον συνομιλητή και ιδιαίτερα τις απαντήσεις ή και την αποσιώπηση ως εξεχόντως σημαντικά και ατράνταχτα στοιχεία για την όσον το δυνατόν ακριβή και αληθή παρουσίαση των γεγονότων, διότι ο διάλογός τους είναι δημόσιος και ο καθείς σεβόμενος τους αναγνώστες και τον εαυτό του εκτίθεται στην κοινή κριτική.

Προειδοποιούσε ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο εναρκτήριο άρθρο του της προαναφερθείσας αντιπαράθεσης στον Τύπον της 11-10-1934 «*Ο τόπος ευρίσκεται και πάλι στις παραμονές εκρήξεως, η οποία δεν αποκλείεται να υποδυθεί την μορφή αγριότητας εμφυλίου πολέμου...*» και τούτο, λόγω ασυμφωνίας Κυβερνήσεως (Τσαλδάρης) και αντιπολιτεύσεως (Βενιζέλος) στην ψήφιση εκλογικού νόμου και εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, απειλή που έδειχνε ότι τίποτε δεν διδάχθηκαν οι πρωτεργάτες του διχασμού, αλλά και κατοπινόι ηγήτορες, όπως στην περίπτωση των γεγονότων το 1965 και στην ενδημική διχοστασία Μακαρίου και Πρωθυπουργών της Ελλάδας. Ας δούμε όμως τα κύρια γεγονότα κατά τα οποία δοκιμάσθηκαν οι δύο πολιτικές και επηρέασαν αρνητικά τις δύο παρατάξεις, με αποτέλεσμα να οδηγήσουν στον καταστροφικό εμφύλιο σπαραγμό, ο οποίος δεν περιορίστηκε στους πρωταγωνιστές, αλλά είχε διαποτίσει όλα τα κοινωνικά στρώματα της χώρας.

α. Αρχίζουμε την εξιστόρηση με μίαν σημαντική θέση που έλαβε η Ελλάδα επί Πρωθυπουργίας Βενιζέλου την παραμονή της εκρήξεως του Α'ΠΠ, σύμφωνα με την οποία ο Βασιλεύς σε πρόσκληση του Κάιζερ τον Αύγουστο 1914 όπως ταχθεί με το μέρος της Γερμανίας, απάντησε ότι η θέση της Ελλάδας στη Μεσόγειο δεν της επιτρέπει τούτο, διότι θα εξαφανιζόταν από τους χάρτες από τις κυ-

---

² Ο Εδουάρδος Ντριώ ήτο διακεκριμένος Γάλλος ιστορικός που διέμενε στην Αθήνα την περίοδο 1919 – 1925. Έγραψε το Βιβλίο «Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος» βασισθείς σε επίσημα κείμενα, δίδοντας αμερόληπτη και αντικειμενική εικόνα των γεγονότων (έκδοση Πρωίας 1930). Τα περιλαμβανόμενα στο ΙΑΕΚ αποσπάσματα του Βιβλίου καταλαμβάνουν τις σελ. 220 – 284.

ρίαρχες στη Μεσόγειο Θάλασσα Αγγλία και Γαλλία, αλλά παρά ταύτα **θα παραμείνει ουδέτερη** χωρίς να ενοχλήσει τους Βαλκανικούς συμμάχους της Γερμανίας (Βουλγαρίας και Τουρκίας), **εκτός εάν αυτοί θίξουν τοπικά βαλκανικά συμφέροντα της Ελλάδας**. Η θέση αυτή αιτιολογεί εν πολλοίς την λεγομένη Βασιλική Πολιτική, που δείχνει ότι ο Βασιλεύς είχε πλήρη συναίσθηση και ορθή εκτίμηση της γεωπολιτικής καταστάσεως, παρότι θα επιθυμούσε να ταχθεί στο πλευρό του γαμπρού του Κάιζερ (αδελφός της βασιλίσσης Σοφίας). Συνεχίζουμε την εξιστόρηση με μία αναλαμπή πολιτικής συνεργασίας που ήταν μοναδική αυτήν την περίοδο, αλλά και αποτέλεσε εστία προστριβών και παραιτήσεων του Βενιζέλου. Η Ελλάδα επί πρωθυπουργίας Βενιζέλου δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημα βοήθειας της Σερβίας, σύμφωνα με την υπάρχουσα συνθήκη αμοιβαίας στρατιωτικής συνδρομής του 1913, όταν η Αυστρία επετέθη εναντίον της τον Αύγουστο 1914 και τούτο διότι θα έπρεπε να προωθηθεί ο Ελληνικός Στρατός βάθως εντός της Σερβίας, όπου διεξαγόταν ο πόλεμος, με άμεσο τον κίνδυνο να αποκοπεί και καταστραφεί, λόγω της αμφιβόλου στάσεως της Βουλγαρίας, που θα ενεργούσε πλέον στα νώτα του και θα κατελάμβανε τη Θεσσαλονίκη που ήταν λιμάνι εφοδιασμού και της Σερβίας. Η στάση της Ελλάδας ήτο σώφρων, αν και ηθικώς ανεπίτρεπτη και εγένετο δεκτή υπό της Σερβίας.

β. Διερευνητικές επαφές Αγγλικού Ναυαρχείου με Ελλάδα δια του Άγγλου Ναυάρχου Καρρ³ την 3-9-1914 για τη δυνατότητα κατάληψης της χερσονήσου Καλλιπόλεως υπό του Ελληνικού Στρατού με τη συμμετοχή Αγγλικής Μοίρας και Ελληνικού Στόλου, με σκοπό τη διάνοιξη των Στενών και την έξοδο στη Μαύρη Θάλασσα προς υποβοήθηση της συμμάχου Ρωσίας. Η επιχείρηση αυτή, που γινόταν δεκτή από τον Βασιλέα μόνον αν επετίθετο πρώτη η Τουρκία (σύμφωνα με τα αναφερθέντα στην παράγραφο «α» δοκίμασε τις σχέσεις του με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο, ο οποίος την υποστήριζε αναφανδόν και **προκάλεσε την παραίτησή του την 7-9-1914 και την ανάκλησή της την επομένη**, όταν ενδεχομένως πληροφορήθηκε ότι οι Άγγλοι, για να δελεάσουν την Βουλγαρία όπως συνταχθεί με την Αντάντ, προσέφεραν σε αυτήν την ευρύτερη περιοχή της Καβάλας, η οποία είχε περιέλθει στην Ελλάδα όπως προαναφέρθηκε. Βέβαια το ζήτημα της Καβάλας είχε αρκετές περιπλοκές, που θα εκτεθούν κατωτέρω. Το ευτύχημα για μας είναι ότι η επιχείρηση αυτή δεν έγινε δεκτή τότε από τον Άγγλο Υπουργό Εξωτερικών Γκρέυ και **την Ρωσία, διότι η τελευταία επ' ουδενί ήθελε να περιέλθει η Κωνσταντινούπολη στους Έλληνες**. Έτσι το σπέρμα του διχασμού έπιπτε επί ευφόρου εδάφους.

γ. Επιχείρηση των Αγγλογάλλων με δεκαέξι Μεραρχίες στα Δαρδανέλια από τον Φεβρουάριο 1915 μέχρι τον Ιανουάριο 1916, για την οποία αρχικά ο

---

³ Παραπέμπουμε τον αναγνώστη στις σελ. 47-48 του ΙΑΕΚ στο άρθρο της 30-10-1934 του Μεταξά για την υπό του Καρρ άκρως επιτυχή περιγραφή των προσωπικοτήτων του Βασιλέως και Βενιζέλου.

πρωθυπουργός Βενιζέλος ενημέρωσε την Αγγλία για τη συμμετοχή της Ελλάδας με ένα Σώμα Στρατού και τον Στόλο, γεγονός το οποίο προκάλεσε την παραίτηση του Αρχηγού του Επιτελείου Μεταξά⁴, ο οποίος θεωρούσε υπό τις παρούσες συνθήκες αδύνατη και καταστρεπτική για τη χώρα την επιχείρηση για μία σειρά από λόγους, τους οποίους είχε γραπτώς υποβάλλει με σχετικό υπόμνημά του προς τον πρωθυπουργό, όπως: η επιστρατευμένη και πλήρως ετοιμοπόλεμη Τουρκία η οποία είχε εισέλθει στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας, η αμφίβολη στάση της Βουλγαρίας και ο κίνδυνος απ' αυτήν, οι ανεπιτυχείς ναυτικές ενέργειες στα στενά που είχαν προηγηθεί από τον Αγγλικό Στόλο με σοβαρές απώλειες και οι καιρικές συνθήκες εν μέσω χειμώνα. Το υπόμνημα αυτό είχε αναγκάσει τον Βενιζέλο να δηλώσει στο συγκληθέν Συμβούλιο του Στέμματος *«το υπόμνημα Μεταξά χωρίς να κλονίζει την πεποίθησή μου ως προς την ορθότητα της πολιτικής την οποία συνιστώ, δύναται να αφήσει αμφιβολίες»* και πρότεινε τη σύγκλιση νέας Κυβερνήσεως με συσπείρωση όλων των πολιτικών περί τον Βασιλέα όπως αυτός εφαρμόσει την πολιτική της ουδετερότητας, ενώ ταυτόχρονα άφηνε ολόκληρο τον Βενιζελικό τύπο να διαβάει τον Βασιλέα για ανειλικρινή στάση προς τους συμμάχους! Το Συμβούλιο του Στέμματος το οποίο, αν και η πλειονότητα ήταν υπέρ της συμμετοχής, δεν έλαβε τελική απόφαση λόγω και της αρνητικής στάσεως της Ρωσίας στη συμμετοχή μας στην επιχείρηση, δεδομένου ότι από τον Μάρτιο του 1915, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία υπέγραψαν σχετική σύμβαση παραχωρήσεως στην τελευταία της Πόλης, των Στενών και ευρείας εκτάσεως αμφοτέρωθεν, από της ημέρας της γενικής ειρήνης. **Ο Βενιζέλος υπέβαλε την παραίτησή του, όταν την 6-3-1915 ο Βασιλεύς τον ενημέρωσε ότι η Ελλάδα θα παραμείνει για ένα διάστημα ουδέτερη.** Όπως όμως απεδείχθη εκ των υστέρων, ο Ελληνικός Στρατός και Στόλος θα υφίσταντο σοβαρότατες απώλειες, με αρνητικές επιπτώσεις επί της ακεραιότητας της χώρας και των βλέψεών της (αν σκεφθούμε ότι οι αντίστοιχες των Αγγλογάλλων ανήλθαν σε 216 χιλιάδες νεκρούς, τραυματίες και αγνοούμενους) επί συνόλου 480 χιλιάδων περίπου και κατεστράφησαν πολλά πολεμικά πλοία τους και λοιπό υλικό. Με τα γεγονότα αυτά βλάστησε ο σπόρος του διχασμού. Επειδή δε ο Βενιζέλος θεωρεί την αναφερθείσα άρνηση – παραίτηση του Μεταξά ως την κυρία αιτία του διχασμού που τον προκάλεσε ο τελευταίος, σημειώνουμε ότι ήταν θεμιτό το δικαίωμα άρνησης που συνοδεύτηκε με

---

⁴ Ο Βενιζέλος για αυτή τη συμμετοχή βασιζόταν σε προηγούμενη πρόταση του Μεταξά για **α-στρατιαία και αιφνιδιαστική** με απόλυτη **μυστικότητα** επιχείρηση της Ελλάδας προ του Α'ΠΠ με ένα ΣΣ (Μάιο του 1914 ένα τρίμηνο πριν την έναρξη του Α'ΠΠ) στον ίδιο χώρο μέχρι την Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να αναγκάσει την Τουρκία να αποδεχθεί την κυριαρχία μας επί των Νήσων. Οι προϋποθέσεις όμως σ' αυτήν την πρόταση Μεταξά ήταν ευνοϊκές και ολότελα διαφορετικές τότε από τις επικρατούσες το 1915-1916. Γιατί όμως δεν έγινε η επιχείρηση; Διότι παραβιάσθηκε η απόλυτη **μυστικότητα**, δεδομένου ότι ο Βενιζέλος σε δημόσιο λόγο του τον Μάιο 1914 εκφράστηκε απειλητικότερα κατά της Τουρκίας στη Βουλή και είχε ζητήσει τη συνδρομή της Σερβίας κατά της Βουλγαρίας, αντί της αναγκαίας για την περίπτωση καθησυχαστικής στάσεως προς την Τουρκία.

παραίτηση, ώστε να εφαρμόσει την πολιτική του ο Βενιζέλος με άλλον αρχηγό (παρότι είχε την ίδια άποψη με τον Μεταξά!), όπως και έγινε!

δ. Επικειμένης επιθέσεως της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας, αρχές Σεπτεμβρίου 1915, ο πρέσβης της τελευταίας ζήτησε από τον Βενιζέλο εάν μπορούσε να υπολογίζει επί της βοήθειας της συμμάχου Ελλάδας σε προληπτική επίθεση της Σερβίας εναντίον της Βουλγαρίας, πριν επιστρατευθεί η τελευταία. Ο Βενιζέλος συμφώνησε με τη θέση του Βασιλέως, ο οποίος προτιμούσε να επιτεθεί πρώτη η Βουλγαρία για τον λόγο που προαναφέραμε στην παράγραφο «α» και την ανακοίνωσε στον Σέρβο πρέσβη. **Όμως, αμέσως μετά ο Βενιζέλος θεώρησε ότι ο Βασιλεύς ήτο ανειλικρινής και εξαπατούσε τον πρωθυπουργό του**, διότι σύμφωνα με το τηλεγράφημα του πρέσβη Πασσάρωφ⁵ προς την χώρα του Βουλγαρία, ο Βασιλεύς είχε δήθεν ενημερώσει τον Πρέσβη ότι η Ελλάδα δεν θα αντιδρούσε στην από κοινού με Αυστρία και Γερμανία επίθεση της χώρας του κατά της Σερβίας. Κατόπιν τούτων και όσων θα αναφερθούν στην επόμενη παράγραφο, υπέβαλε και πάλι την παραίτησή του την 22-9-1915, αλλά δέχθηκε να υπογράψει το διάταγμα επιστράτευσης μετά την επιμονή του Βασιλέως με το επιχείρημα ότι, γνωστής ούσης της θέσεως του Βενιζέλου ότι θα υποστήριζε στρατιωτικά τη Σερβία, θα απέτρεπε τη Βουλγαρία να επιτεθεί κατ' αυτής. Το **τηλεγράφημα όμως Πασσάρωφ απεδείχθη ότι ήταν χαλκευμένο και ανύπαρκτο** πολύ αργότερα. Ήταν ωστόσο αρκετό για να δηλητηριάσει τις σχέσεις Βασιλέως – Βενιζέλου, σε βαθμό που ο τελευταίος να αποκαλεί τον πρώτον Γερμανόφιλο. Σημειωτέον ότι η Αγγλία προσέφερε τον Οκτώβριον του 1915 (προσωρινή κυβέρνηση Ζαΐμη) την Κύπρο στην Ελλάδα, εάν προσέτρεχε στους συμμάχους χωρίς περιορισμούς και βοηθούσε την Σερβία. Όμως νωρίτερα, τον Αύγουστο του 1915, η Αγγλία είχε υπενθυμίσει στην Ελλάδα ότι το *«ζήτημα της παραχωρήσεως της Καβάλας στη Βουλγαρία πρέπει να μένει πάντοτε ανοικτόν δια μέλλουσας συζητήσεων»*, που απετέλεσε αντικίνητρο στη συμμετοχή της χώρας μας. Με όσα αναφέρθηκαν, ήταν φυσικό να δυναμώσει το βλαστάρι του διχασμού, με την καχυποψία μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών να αυξάνεται.

ε. Την 29-9-1915 επετέθησαν στη Σερβία 200 χιλιάδες Αυστρογερμανοί από Βορρά και ισόποσοι Βούλγαροι από Ανατολικά. Διευκρινίζεται ότι η Ελληνοσερβική συνθήκη συμμαχίας προέβλεπε τη διάθεση 150 χιλιάδων σερβικού στρατού στα σύνορα με Βουλγαρία - που αδυνατούσε να πράξει η Σερβία λόγω της προς τον βορρά πολεμικής εμπλοκής της - και η Ελλάδα τη διάθεση 90 χιλιάδων

---

⁵ Πλαστό τηλεγράφημα Πασσάρωφ υπ' αριθ. 313/23-9-1915, του οποίου την ύπαρξη διέψευσε ο ίδιος. Περιλαμβανόταν στη λεγόμενη Λευκή Βίβλο, την οποίαν είχε συγκροτήσει η Κυβέρνηση Βενιζέλου μετά το 1917 όταν μεταφέρθηκε στην Αθήνα, με πολλά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών, σε μερικά από αυτά να έχουν αφαιρεθεί ολόκληρες φράσεις ώστε να αλλοιώνεται το νόημα. Στη δεύτερη έκδοση της Λευκής Βίβλου το εν λόγω έγγραφο δεν είχε περιληφθεί.

στρατού στα σύνορα με Βουλγαρία, διαφορετικά δεν μπορούσε να ισχύσει η συνθήκη. Πριν την εκδήλωση της επιθέσεως είχε προηγηθεί επιστράτευση της Βουλγαρίας την 22-9-1915 και αμέσως μετά της Ελλάδας, ως μέτρο προφυλάξεως.

Τότε, ο πρωθυπουργός Βενιζέλος πρότεινε στον Βασιλέα να κληθούν οι δυνάμεις της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη, αναπληρώνοντας αυτές τις 150 χιλιάδες, ώστε να καλυφθεί η αδυναμία της Σερβίας και να ισχύσει η συνθήκη. Ο Βασιλεύς αρχικά συμφώνησε και ζήτησε να ερωτηθούν οι σύμμαχοι **ΜΟΝΟ** αν προτίθενται να διαθέσουν τις δυνάμεις αυτές. Εν τω μεταξύ ο **Βενιζέλος αντιθέτως είχε προβεί σε διάβημα «προσωπικό» μη δεσμεύον το Κράτος, όπως είπε στον Βασιλέα για να τον κατευνάσει, καλώντας τους να αποβιβάσουν στρατό τουλάχιστον 150 χιλιάδων στη Θεσσαλονίκη.** Ο Βασιλεύς εξήτησε την ακύρωση του διαβήματος, η οποία έγινε προφορικά!

Οι Σύμμαχοι προσφέρθηκαν να καλύψουν την αδυναμία της Σερβίας με διάθεση αρχικά των Αγγλογαλλικών υπολειμμάτων της επιχείρησης στα Δαρδανέλια (περί τις 30 χιλιάδες) και προοδευτικά τις λοιπές κατά ένα ασαφή και μη δεσμευτικό τρόπο⁶. **Αλλά διέλευση και παραμονή ξένων στρατευμάτων στη χώρα συνιστούσε προκλητική παραβίαση της ουδετερότητας,** γι' αυτό η Ελλάδα αποφάσισε να διαμαρτυρηθεί: *«Η Βασιλική Κυβέρνηση αισθάνεται το καθήκον να διαμαρτυρηθεί κατά της διαβάσεως ξένων στρατευμάτων δια του ελληνικού εδάφους»*, που προκάλεσε την αντίδραση της Αγγλίας, διότι η Ελλάδα είχε προσκαλέσει τις δυνάμεις της Αντάντ και ανάγκασε την Ελλάδα να αποστείλει εμπιστευτικώς την ίδια διαμαρτυρία, με την προσθήκη ότι έγινε τυπικά μόνο! Η Ελλάδα όμως και να ήθελε να συμμετάσχει στον πόλεμο υπέρ της Σερβίας, πέραν των όσων αναφέρθηκαν στην παράγραφο «δ», ήταν αδύνατο στο χρόνο⁷ του ενός μηνός περίπου που απαιτείτο για τη συγκέντρωση και προώθηση του στρατού της στη Μακεδονία, ώστε να προλάβει να υποστηρίξει την καταρρέουσα Σερβία, η οποία είχε ήδη απωλέσει την Παλαιά Σερβία και μαχόταν υπό λίαν δυσμενείς καιρικές συνθήκες στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου. **Όταν ο Βενιζέλος την 23-9-1915 στη Βουλή ανακοίνωσε την απόφασή του να συνδράμει τη Σερβία, προκάλεσε τη διαφωνία του Βασιλέως και τη δική του παραίτηση, για να αναλάβει πρωθυπουργός με κυβέρνηση μειοψηφίας την 24-9-1915 για**

---

⁶ Απαντήσεις Αγγλογάλλων στο διάβημα:

Γαλλία: *«Δια να δυναθεί η Ελλάδα να εκπληρώσει τις συμμαχικές της υποχρεώσεις προς Σερβίαν η Γαλλική κυβέρνηση είναι έτοιμη σε ό,τι την αφορά και δια την υπό του κ. Βενιζέλου προβλεπομένην περίπτωση να παράσχει τα στρατεύματα τα οποία ούτος μας εξήτησε».*

Αγγλία: *«Θα χρειασθεί μακρύς χρόνος να αποβιβασθούν 150.000 στρατεύματα. Σε βραχύ χρόνο μπορεί να σταλεί μικρά δύναμις. Ερωτήσατε κ. Βενιζέλο αν τούτο είναι ικανοποιητικό και εν τω μεταξύ να συζητηθούν ευρύτερα μέτρα».*

⁷ Τότε δεν υπήρχε σιδηροδρομική γραμμή Λάρισας – Θεσσαλονίκης και άρα η κίνηση θα γινόταν οδικώς με βραδύτητα και θαλασσίως.

λίγες ημέρες ο Ζαΐμης. Μετά την παραίτηση Ζαΐμη ο Βασιλεύς έχασε την ευκαιρία συνεννοήσεως με τους Φιλελευθέρους, αποδεχόμενος και πάλι κυβέρνηση μειοψηφίας, ώστε να μην οδηγηθεί η χώρα σε νέες εκλογές που έγιναν το Δεκέμβριο με αποχή των Φιλελευθέρων. Τοιουτοτρόπως το βλαστάρι του διχασμού απέκτησε στέρεες ρίζες.

στ. Η εν πολλοίς άγνωστη προσφορά του Κάιζερ και των συμμάχων του στην Ελλάδα την 21-10-1915, σύμφωνα με άρθρα του Μεταξά την 14 και 23-10-1934 στο ΙΑΕΚ. Το έγγραφο αυτό δόθηκε στον Βασιλέα, στον οποίο απευθυνόταν και καθόριζε τα ακόλουθα:

*Η Γερμανία αναγνωρίζει την ισχύ της συνθήκης του Λονδίνου και δηλώνει ότι εξακολουθεί να θεωρεί τας Νήσους ελληνικάς. Υπόσχεται να υποστηρίξει τους Έλληνας της Μ. Ασίας δια πάντων των στην διάθεσή της μέσων και αναλαμβάνει την εγγύηση αυτή έναντι της Ελλάδας. Υπόσχεται οικονομική υποστήριξη κατόπιν αιτήσεως της Ελλάδας. Εγγυάται την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας. Υπόσχεται την εδαφική επέκταση της Ελλάδας στη Μακεδονία (Μοναστήρι – Γευγελή) και Αλβανία (Βόρεια Ήπειρος). Αναλαμβάνει όπως μεσολαβήσει, ίνα η Τουρκία αναγνωρίσει την παραχώρηση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. **Όλα αυτά έχουν ισχύ εφόσον η Ελλάδα τηρήσει ουδετερότητα, χωρίς να ζητείται να αναλάβει υποχρέωση επί τούτου.***

Το μόνο σχόλιο που μπορεί να γίνει επί των εγγράφων αυτών είναι ότι η Ελλάδα διασφάλιζε σοβαρά πλεονεκτήματα χωρίς προσπάθεια εάν έληγε ο πόλεμος υπέρ των Γερμανών (χωρίς τη Δυτ. Θράκη), **ενώ στην περίπτωση νίκης της Αντάντ, η Ελλάδα ούσα ουδέτερα, διατηρούσε την ακεραιότητά της μέχρις ότου αποφασίσει την έξοδο της στον πόλεμο με προϋποθέσεις** αποφεύγουσα έτσι τα δεινά που ακολούθησαν, όπως εξ άλλου πολύ σωφρόνως έπραξαν η Ρουμανία και η Ιταλία. Σημειώνεται ότι ο Βενιζέλος αρνείται την ύπαρξη αυτών των εγγράφων, αποκαλουμένων «μυστικών», παρότι έκανε μνείαν του περιεχομένου τους σε ομιλία του στη Βουλή τον Σεπτέμβριο του 1915 και παρότι το παραδέχθηκαν εγγράφως οι άμεσα εμπλεκόμενοι⁸. Η αποστολή αυτών των εγγράφων με ελάχιστες μικροδιαφορές βεβαιώνεται από διάφορους ιστοτόπους και συγγραφείς. **Όμως διερωτώμεθα κατά πόσον ήτο ειλικρινής η προσφορά**

---

⁸ Έγγραφεσ διαβεβαιώσεσ του Γεωργίου Στρέιτ και Φιλίππου Δραγούμη, κρυπτογράφου χειριστή απορρήτων εγγράφων στο ΥΠΕΞ και το Επιτελείο ταυτοχρόνως, δημοσιευθείσεσ στην εφημερίδα Καθημερινή την 21-10-1934. Για τα έγγραφα αυτά ο Βενιζέλος αναφέρει ότι ο Μεταξάς δεν βεβαιώνει εν γνώσει του ψευδή πράγματα ως αληθή, δηλαδή δεν ψεύδετα αλλά έπεσε θύμα ψυχικής παραισθήσεως ώστε να πιστεύει την ιστορία την οποίαν διηγείται ως αληθινή! Ως αναφέρει ο Μεταξάς στο 21ο άρθρο του της 11-11-1934 (ΙΑΕΚ σελ 90) «το περίπου περιεχόμενο αυτών προ της οριστικής διατυπώσεώς των συνεζήτησεν ο ίδιος (Βενιζέλος) κατά την συνεδρίασιν της Βουλής της 28-9-1915, δώσας μάλιστα σχετικὰσ συμβουλάσ στην Κυβέρνησιν».

και οι εγγυήσεις για προστασία του ελληνικού στοιχείου στην Μ. Ασία από τη Γερμανία (αν και μετριάσθηκαν οι βαναυσότητες της Τουρκίας στους ομογενείς), όταν ήταν γνωστή η πολιτική του Κάιζερ υπέρ της Τουρκίας να εκδιώξει και αντικαταστήσει με Γερμανούς τους Αγγλογάλλους και Έλληνες από τη Μικρά Ασία, οι οποίοι ήλεγχαν την οικονομική δραστηριότητα, μεταφορές, επικοινωνίες κ.λπ. της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επιδιώκοντας την εξαφάνιση του εκεί ελληνικού στοιχείου πολύ πριν την έκρηξη του Α' ΠΠ και μάλιστα με ιδιαίτερη ένταση μετά την επικράτηση των Νεότουρκων το 1908⁹.

ζ. Κατάληψη του Ρούπελ. Όταν μία χώρα δηλώνει ουδετερότητα, αυτή ισχύει για όλους. Όμως η ουδετερότητα της χώρας μας είχε παραβιασθεί και καταλυθεί από τις δυνάμεις της Αντάντ με την παραβίαση να καταστεί ενδημική στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης, αλλά και σε άλλες περιοχές όπως στην Αττική, Κέρκυρα και Νήσους. Στην πραγματικότητα, η χώρα μας είχε γίνει βάση επιχειρήσεων ξένων στρατών κατά **των Κεντρικών Δυνάμεων, οι οποίες δια της Γερμανίας επεδίωκαν ανάλογη μεταχείριση**. Η Ελλάδα, προκειμένου να διασφαλίσει και την Γερμανική ανοχή στο θέμα της παραβιαζόμενης ουδετερότητας από τις δυνάμεις της Αντάντ, υπέγραψε με αυτήν (Αντάντ) συμφωνία την 27-11-1915, της οποίας το εδάφιο 4 έλεγε: *«σε περίπτωση κατά την οποία τα συμμαχικά στρατεύματα (δηλαδή τα Αγγλογαλλικά) επέσυραν πολεμικές ενέργειες επί του ελληνικού εδάφους (με στρατεύματα Κεντρικών Δυνάμεων), τα ελληνικά στρατεύματα θα απεσύροντο εις τρόπον ώστε να αφήσουν εις τους αντιμαχομένους στρατούς το πεδίο ελεύθερο να εξαντλήσουν την εναντίον αλλήλων πάλη τους»!* Ειδικά για το τμήμα από το μέσον του όρους Κερκίνη μέχρι τον Όρβηλο στη Δράμα, που περιλάμβανε και το ασθενώς οχυρωμένο Ρούπελ, είχαν δοθεί εμπιστευτικές οδηγίες από το Επιτελείο, όπως προβαλλόταν η μεγίστη δυνατή αντίσταση στα γερμανοβουλγαρικά (Γ/Β) στρατεύματα **αποφεύγοντας την εμπλοκή σε πόλεμο**.

Οι αψιμαχίες αυτές συνέβησαν δύο φορές, την πρώτη όταν Γ/Β στρατεύματα εισήλθαν στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και κατέλαβαν το οχυρό Ρούπελ για να αποτρέψουν την επιθετική ενέργεια των συμμάχων και την υπερκέραση του αριστερού τους πλευρού, όπως νόμιζαν. Στην πραγματικότητα όμως, ο Σαρραίγ, Γάλλος Αρχιστράτηγος του Μακεδονικού Μετώπου, έστειλε την 24-5-1916 συμμαχικά στρατεύματα παρά τον ποταμό Στρυμόνα για να προκαλέσει πολεμική εμπλοκή της Ελλάδας, δηλαδή έξοδο από την ουδετερότητα χωρίς όρους στο πλευρό της Αντάντ, αποκόπτοντας μάλιστα τις τηλεγραφικές γραμμές Σερρών με Θεσσαλονίκη, ώστε να διακοπεί η επικοινωνία της Ελληνικής 6^{ης} Με-

---

⁹ Βλέπε Βιβλίο Μ. Ροδά εκδόσεως 1916 «Πώς η Γερμανία κατέστρεψε τον Ελληνισμό της Τουρκίας»

ραρχίας, που είχε την ευθύνη της περιοχής, (Στρατηγός Μπαίρας), με την Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. **Η κατάληψη του Ρούπελ την 27-5-1916 ήταν το πρόσχημα για τους συμμάχους να προβούν στη νότα της 21-6-1916, όπως θα εκτεθεί κατωτέρω.**

Οι αψιμαχίες επανελήφθησαν για δεύτερη φορά την 17-8-16 όταν μία ενισχυμένη Γαλλική Μεραρχία κατέλαβε το Σιδηρόκαστρον και τις Σέρρες και μια Αγγλική τις Ελευθερές, με σκοπό να συγκρατήσει όσον το δυνατόν περισσότερες δυνάμεις των Γ/Β και να διευκολύνει τις ενέργειες της Ρουμανίας που είχε εξέλθει στον πόλεμο υπέρ της Αντάντ. Οι δύο Αγγλογαλλικές Μεραρχίες αποσύρθηκαν ώστε να προκαλέσουν, για τον ίδιο σκοπό και πάλι, πολεμική εμπλοκή της Ελλάδας με τους Γερμανοβουλγάρους, αφήνοντας έτσι εκτεθειμένο το Δ' ΣΣ (7.000 άνδρες) στα Γ/Β στρατεύματα. Εν τω μεταξύ, λόγω αποκλεισμού των Αθηνών και Πειραιά από τους Γάλλους του Ναυάρχου Φουρνέ και της Καβάλας και Θάσου από τους Άγγλους και παρά το γεγονός ότι η νέα κυβέρνηση Ζαΐμη βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με την Αντάντ, όπως υπό όρους εξέλθει στον πόλεμο, δεν επετράπη στο αποκλεισμένο στην Καβάλα Δ' ΣΣ να φύγει, εκτός αν ο Διοικητής του Συνταγματάρχης Χατζόπουλος δήλωνε ότι θα προσέτρεχε στο κίνημα Εθνικής Αμύνης υπέρ του Βενιζέλου (το οποίο εξερράγη την 17-8-1916 στη Θεσσαλονίκη). Ο Χατζόπουλος δεν δέχτηκε και, κατόπιν συνεννόησης με Γερμανούς, μεταφέρθηκε την 29-8-1916 με όλο σχεδόν τον οπλισμό και τις σημαίες στο Γκαίρλιτς της Γερμανίας, μη θέλοντας να παραδοθεί στους Βουλγάρους, οι οποίοι είχαν θέσει προθεσμία παραδόσεως διαφορετικά θα επερχόταν ρήξη και έξοδος της χώρας στον πόλεμο άνευ ουδενός όρου πλέον και εις την τελεία διάκριση των συμμάχων. Σημειώνεται ότι είχε προηγηθεί συνεννόηση του Χατζόπουλου με τους Άγγλους υπευθύνους στη Θάσο για τη μεταφορά του Δ'ΣΣ στη Θεσσαλονίκη. Στα αποσταλέντα όμως μέσα επετράπη από Αξιωματικούς της Αμύνης να επιβιβασθεί μόνο το 21^{ον} Σύνταγμα Κρητών και μάλιστα άνευ διαταγής. Έτσι **με τις δολοπλοκίες των ξένων** η διχοστασία κατέστη αδύνατο να θεραπευθεί. Από τα προαναφερθέντα φαίνεται πόσο δυσχερής ήταν η διαχείριση της ουδετερότητας από τις εκάστοτε κυβερνήσεις.

η. Νότα των Συμμάχων της 21-6-1916. Υπενθυμίζουμε ότι οι Αγγλογάλλοι του Μακεδονικού Μετώπου είχαν εγκατασταθεί στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης από της 5-10-1915 και είχαν διεξαγάγει μικρές επιχειρήσεις στην περιοχή του Εριγώνος ποταμού με τις λίγες δυνάμεις που διέθεταν τον μήνα Νοέμβριο κατά των Βουλγάρων. Προοδευτικά την άνοιξη του 1916 η δύναμή των είχε ανέλθει στις 160 χιλιάδες (συμβολή Σερβικού στρατού), χωρίς να εμπλακούν σε νέες επιχειρήσεις. Μετά την κατάληψη του οχυρού Ρούπελ την 27-5-1916 από τους Γερμανοβουλγάρους, οι **Σύμμαχοι επέδωσαν την ακόλουθη διπλωματική διακοίνωση (νότα) στην Ελλάδα**, δηλαδή στην ουδέτερη Ελλάδα:

Ολοκληρωτική και ταχύτατη αποστράτευση της Ελλάδας. Αντικατάσταση της Κυβέρνησης Σκουλούδη από άλλη υπηρεσιακή με πρόσωπα που θα τηρήσουν ευμενή ουδετερότητα υπέρ της Αντάντ και ότι θα ενεργήσουν ειλικρινείς εκλογές. Άμεση διάλυση της Βουλής και εκλογές ευθύς ως συντελεσθεί η αποστράτευση. Αντικατάσταση αστυνομικών, όσοι δεν εμπνέουν εμπιστοσύνη στους Συμμάχους!

Στην αναφερθείσα νότα, η Αγγλική Κυβέρνηση δεν ήθελε να περιληφθούν η πτώση του Σκουλούδη και οι εκλογές, ενώ ήθελε να προστεθεί «*ότι η ελληνική κυβέρνηση Βενιζέλου είναι εκείνη η οποία κάλεσε τα συμμαχικά στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη*» φράση η οποία αποκόπηκε κατόπιν παρακλήσεων και επιμονής του Βενιζέλου. Σε αυτήν την αισχρή και άτιμη συμπεριφορά, κυρίως των Γάλλων, ο Βενιζέλος αναφέρει στο από 7-11-1934 άρθρο του στις εφημερίδες (βλέπε ΙΑΕΚ σελ. 91) «*δια της τοιαύτης νότας καταπατήθηκε η ελληνική κυριαρχία, ουδεμία χωρεί αμφιβολία, αφού συνεπεία αυτής, εγκαταστάθηκε στρατιωτική διοίκηση των συμμάχων εις τα υπ' αυτών κατεχόμενα μέρη*». Ο ίδιος όμως τηλεγραφούσε τότε στον πρωθυπουργό της Γαλλίας Μπριάν:

*«Η νότα έφερε μία λύση σε μία αδιέξοδη κατάσταση, η δικαία αυστηρότητα του ύφους της, η ειλικρίνεια των επιχειρημάτων της, η απόλυτη διάκριση που κάμνει μεταξύ ελληνικού λαού και πρώην κυβερνητών του, της δίδουν περισσότερο από κάθε τι άλλο, ένα χαρακτήρα πατρικής μέριμνας δια τον ελληνικό λαό. **Αι προστάτιδαι Δυνάμεις ενήργησαν ως γονείς εν τη πληρότητι των δικαιωμάτων των**¹⁰».*

Μάλιστα, προστάτιδες, και ημείς φρίπτομεν! Δεν υπάρχει αχρειότερον πράγμα να παρεμβαίνουν ωμά ξένες δυνάμεις σε εσωτερικές υποθέσεις μιας χώρας – και μάλιστα ουδέτερης - και να υπάρχουν Έλληνες πολιτικοί να την υποδαυλίζουν και να χειροκροτούν την παρέμβασή τους. Σημειώνεται δε ότι όταν οι ίδιες δυνάμεις διαπίστωσαν ότι οι εκλογές δεν θα ήταν ευνοϊκές για τον Βενιζέλο, απαίτησαν από τον πρωθυπουργό Ζαΐμη να τις αναβάλει επ' αόριστον! Ήταν επομένως φυσικό η διχοστασία να επεκταθεί και να υποστηριχθεί εμφανώς πλέον, αν μη τι άλλο, από ξένες Δυνάμεις.

Θ. Δύο Κράτη. Αναφέρει ο Άλαν Πάλμερ στο βιβλίο του για το Μακεδονικό Μέτωπο: «*Ένα από τα μεγαλύτερα βάρη πού έφεραν οι στρατιώτες του στρατού της Θεσσαλονίκης, ήταν η πεποίθηση των αρχηγών του, ότι η πολιτική ήτο πολύ σοβαρά υπόθεση δια να αφεθεί στα χέρια των πολιτικών. ...Ο Σαρράιγ κατεχόταν*

---

¹⁰ 23ο Άρθρο Μεταξύ της 13-11-1934 στο ΙΑΕΚ σελ. 97

από μία ακαταμάχητο ροπή προς τις πολιτικές μηχανορραφίες». Και συμπληρώνουμε εμείς ότι είχε ως δεξί του χέρι τον αρχικατάσκοπο Γάλλο πλωτάρχη Ροκφείγ, περί του οποίου θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Αφού η μέχρι τότε «πολιτική» δεν απέδωσε ώστε η Ελλάδα να εξέλθει της ουδετερότητας χωρίς όρους, αυτή η επιδίωξη θα επιτυγχανόταν μέσω κινήματος της 17-8-1916 στη Θεσσαλονίκη και σχηματισμού επαναστατικής κυβερνήσεως που είχε προετοιμασθεί από τον Δεκέμβριο 1915 από την Επιτροπή Εθνικής Άμυνας. Αυτό εξ άλλου το είχε προαναγγείλει αρκετά πριν ο Βενιζέλος όπως αποκαλύπτει σε άρθρο του στις εφημερίδες (ΙΑΕΚ της 21-11-1934 σελ 138):

«εζήτησα από τους πρέσβεις Αγγλίας και Γαλλίας να ερωτήσουν τις κυβερνήσεις των εάν εις περίπτωση κατά την οποία ακολουθούμενος από τα τμήματα της Ελλάδας, όσα κατά μεγάλη πλειοψηφία ενέκριναν την πολιτική μου, κατόρθωνα να οργανώσω αξία λόγου στρατιωτική δύναμη, η οποία να ταχθεί παρά το πλευρό των Αγγλογαλλικών στρατευμάτων εις το Μακεδονικό μέτωπο, θα γινόμουν δεκτός ως σύμμαχος. Εις το ερώτημα ουδέποτε έλαβα απάντηση».

Όμως με ποιους όρους; Κανένα.

Ακολούθως, μετά το κίνημα, ο Βενιζέλος διεμήνυσε στον Βασιλέα μέσω του Ζαΐμη ότι:

*«...αν υπό τους δημιουργηθέντας δια της εξόδου της Ρουμανίας και της Βουλγαρικής εισβολής όρους, εμείνει εις την αυτήν πολιτικήν, εγώ είμαι αποφασισμένος ουχί να αναλάβω αγώνα εσωτερικόν, αλλά να **προβώ εις διχασμό του Κράτους** και να με ακολουθήσει το μέρος το οποίον ήτο διατεθειμένο ν' αντιμετωπίσει τας αναγκαίας θυσίας δια να αποτραπούν οι κίνδυνοι τους οποίους δημιούργησε η γερμανόφιλη πολιτική».*

Αλλά διαπράττει το μέγα σφάλμα του διχασμού τη στιγμή κατά την οποία και οι δύο κυβερνήσεις, η σύντομη Ζαΐμη¹¹ και του Καλογερόπουλου, ευρίσκοντο στο τελευταίο στάδιο των διαπραγματεύσεων με τα κράτη της Αντάντ για την έξοδο στον πόλεμο προφανώς υπό όρους.

---

¹¹ Οι αντιπρόσωποι της Αντάντ στο Καλαί αποφάσισαν να δείξουν εμπιστοσύνη στον Πρωθυπουργό Ζαΐμη και τον Βασιλέα και να συνεχίσουν με αυτούς τις διαπραγματεύσεις. Ο πρωθυπουργός Ζαΐμης σύμφωνα με την νότα της 21-6-16 προκήρυξε εκλογές για την 8-9-16 οι οποίες αναβλήθηκαν επ' αόριστον (παρέμβαση πρέσβη Γκυγιεμέν) επειδή διεφάνη ότι δεν θα ήταν ευνοϊκές για το Βενιζελικό κόμμα. Η αναβολή των εκλογών και τα γεγονότα της 9-9-16 προ της Γαλλικής Πρεσβείας που ακολούθησαν (βλέπε παρ. 1α περί προπαγάνδας) ανάγκασαν τον Ζαΐμη σε παραίτηση υπέρ του Καλογεροπούλου (σελ.130 και 240 ΙΑΕΚ).

Ο Βενιζέλος μετά από μία σύντομη περιοδεία στην Κρήτη και τας νήσους Ανατ. Αιγαίου φθάνει την 9-10-1916 στη Θεσσαλονίκη, όπου συγκροτεί την Κυβέρνησή του, η οποία αναγνωρίστηκε de facto (και αργότερα επισήμως) από τις χώρες της Αντάντ. Δύο Κράτη λοιπόν εντός της αυτής Επικρατείας, γιατί έλλειψε ο κοινός νους και υπερίσχυσε το μέγα εγώ της «δικής του» πολιτικής και υπήρχε μεγάλη σπουδή να γίνει τότε που το Μακεδονικό Μέτωπο μόνο άμυνα μπορούσε να αντιτάξει, αν αναλογιστούμε τις λίγες δυνάμεις και την ισχύ που είχε, η οποία ισχύς συμπληρώθηκε σταδιακά μετά από δύο χρόνια περίπου για επιθετική ενέργεια. **Η Ελλάδα μεγάλωσε τόσο πολύ που δεν χώραγε στον τόπο της και έγινε ΔΥΟ ΚΡΑΤΗ!** Το δεύτερο μάλιστα Κράτος έδειξε την πугμή του την 4 Νοε 1916 όταν ο Βενιζελικός αξιωματικός Νικόλαος Πλαστήρας κατέλαβε, όχι εντελώς αναίμακτα την Κατερίνη, αποσπώντας την από την «επικράτεια» του «Αθηναϊκού Κράτους». Ο Κωνσταντίνος αντέδρασε, με αποτέλεσμα οι Γάλλοι να αναλάβουν να χαράξουν διαχωριστική γραμμή – ουδέτερη ζώνη – μεταξύ των δυο Κρατών (Λιτόχωρο – Σέρβια – Γρεβενά μέχρι τα υψώματα του Λεσκοβικίου) για να αποφευχθούν στο μέλλον νέα «συνοριακά» επεισόδια και κατ' επέκταση το ξέσπασμα ενός εμφυλίου πολέμου. Κάτι ανάλογο έγινε και στις Κυκλάδες, η κατάληψη των οποίων από τον στρατό του Βενιζέλου δεν έγινε αναίμακτα. Τα αιματηρά γεγονότα της Απειράνθου, του Ιανουαρίου του 1917, με τη σφαγή αμάχων που πραγματοποιήθηκε από το Βενιζελικό στράτευμα, μαρτυρούν ότι το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας δεν ήταν αποδεκτό από το σύνολο του νησιωτικού πληθυσμού¹². Αναμφισβήτητα, υπήρχαν ισχυρές φιλοβασιλικές εστίες στο εσωτερικό των τοπικών κοινωνιών, οι οποίες αντέδρασαν δυναμικά στο ενδεχόμενο τα νησιά των Κυκλάδων να αποτελέσουν μέρος της επικρατείας του «κράτους της Θεσσαλονίκης». Τοιουτοτρόπως ο διχασμός καρποφόρησε και γέννησε δύο Κράτη.

Ι. Τα Νοεμβριανά την 18-11-1916 (παλαιά ημερομηνία). Δύο ημέρες πριν, ο ναύαρχος ντε Φουρνέ κατόπιν διαταγής από το Παρίσι απαιτεί την παράδοση 16 πεδινών και 16 ορεινών πυροβολαρχιών και 40 χιλιάδες τυφέκια με πυρομαχικά, την οποία η κυβέρνηση Λάμπρου αρνείται, όπως την αρνείται και όταν ο Φουρνέ¹³ επανέρχεται δριμύτερος και αξιώνει την παράδοση δέκα πυροβολαρχιών μέχρι 18-11-1916 και των λοιπών μέχρι 16-12-1916. Η άρνηση ήταν επιβεβλημένη, διότι οι Γάλλοι αθετούσαν συστηματικά τις εγγυήσεις που είχαν συμφωνήσει εγγράφως με την Κυβέρνηση και τον Βασιλέα και το χειρότερο, κατέλαβαν δια του Φουρνέ τον Ναύσταθμο και προέβησαν σε κατάσχεση του Στόλου και

¹² Η ανάγκη για συνεισφορά του Κράτους της Θεσσαλονίκης με στρατό προς τους συμμάχους ήταν επιτακτική για τον Βενιζέλο, που θα τον εύρισκε κυρίως από την «παλαιά» Ελλάδα, δεδομένου ότι η στρατολόγηση από τις «νέες χώρες» ήταν ανεπιτυχής και άγνωστη για τους κατοίκους της και όλος σχεδόν ο υπάρχων στρατός ήταν πιστός στον Βασιλέα.

¹³ Ο ίδιος ο Φουρνέ αργότερα αναφέρει επ' αυτού «Ο Βασιλεύς θεωρούσε ότι ήτο απαλλαγμένος των υποσχέσεών του εφ' όσον του ηρνούντο τας εγγυήσεις που ζητούσε». Υπόψη ότι είχαν υπογραφεί πολλές συμφωνίες με τους συμμάχους οι οποίες δεν ετηρούντο και εγένοντο κατόπιν δυσμενέστερες.

απέλαση των πρεσβευτών των Κεντρικών Δυνάμεων στη Αθήνα, κουρελιάζοντας έτσι και τα τελευταία ίχνη κυριάρχου Κράτους! Νωρίτερα, δηλαδή στις 14-11-1916, ο ίδιος ανήγγειλε στον Βασιλέα την «ειρηνική του επίδειξη» στο κέντρο των Αθηνών. Αλλά τί επίδειξη θα ήταν αυτή αφού συνοδευόταν από στρατό, κατάληψη των γύρω λόφων, του καλυκοποιείου Μαλτσινιώτη και των μπαρουταποθηκών Αγίας Βαρβάρας, στρατιωτική κατοχή κτιρίων, εισβολή στους στρατώνες του Ρουφ, και εγκατάσταση του στρατηγείου του στο κέντρο της πόλεως; Η Κυβέρνηση αντέδρασε καταλαμβάνοντας με τακτικό στρατό και τους Επιστράτους¹⁴ καίρια σημεία Αθήνας, πλην του Ζαππείου το οποίο κατείχαν οι Γάλλοι με τον Ναύαρχο Φουρνέ, με αυστηρότατη εντολή να μην πυροβολήσουν πρώτοι, να απαγορεύσουν όμως την πορεία τους προς κατάληψη των Αθηνών, διότι διαφορετικά θα αντιδρούσαν ενόπλιως, πράγμα το οποίο κατέστησαν γνωστό στο ναύαρχο.

Ο ναύαρχος βρίσκεται στο Ζάππειο με 300 ναύτες πολιορκουμένους από το πλήθος και τους Επιστράτους και την 18-11-1916 έρχονται προς ενίσχυσή του περί τους 1.200 ναύτες (άλλοι τους ανεβάζουν σε 3.000) με την υποστήριξη του Συμμαχικού Ναυτικού τους από τον Πειραιά. Με τον πρώτο πυροβολισμό που ρίχνεται από τους ναύτες του Φουρνέ¹⁵ ακολουθούν μάχες και ναυτικός βομβαρδισμός στο κέντρο της Αθήνας ακόμη και στα Ανάκτορα. Αποτέλεσμα: 30 νεκροί Έλληνες και 64 Σύμμαχοι κυρίως Γάλλοι και 52 τραυματίες Έλληνες και 167 σύμμαχοι, που ξεσήκωσαν τους Βασιλικούς κατά των Βενιζελικών, με λεηλασίες κατά των καταστημάτων τους, γραφείων εφημερίδων και των οικιών τους, με κακοποιήσεις διαφόρων ατόμων και σύρσιμο στις φυλακές, για τα οποία γεγονότα φέρουν μεγάλη ευθύνη οι ιθύνοντες των Αθηνών.

Μετά τα γεγονότα ακολούθησε **ο ναυτικός αποκλεισμός της Ελλάδας** από παντού, ο οποίος προκάλεσε φοβερά δεινά στους κατοίκους για δύο έτη όπως σιτοδεία, πείνα, αρρώστιες, θανάτους και μεγάλη δυστυχία, ενώ με αυστηρή **διακοίνωση – τελεσίγραφο** ζητείτο η μεταφορά του μείζονος μέρους του στρα-

---

¹⁴ Κατά τη διάλυση της επιστρατεύσεως σύμφωνα με τη νότα των συμμάχων, οι απολυθέντες έφεδροι αξιωματικοί και στρατιώτες ίδρυσαν με δική τους πρωτοβουλία τον «Σύνδεσμο των Επιστράτων», ως διαμαρτυρία κατά της καταλύσεως της ανεξαρτησίας της χώρας και προς υποστήριξη του Βασιλέως. Ο Μεταξάς στο 48^ο άρθρο του της 11-12-34 σελ.168 – 169 ΙΑΕΚ, αποδέχεται για μια σειρά από λόγους ότι ο ίδιος μεσολάβησε όπως ο Σύνδεσμος λάβει οργανωμένη μορφή.

¹⁵ Οι σύμμαχοι ισχυρίστηκαν ότι πρώτοι άνοιξαν πυρ οι Έλληνες. Όμως εις την σελ. 184 του βιβλίου του ο Άλαν Πάλμερ «Μακεδονικό Μέτωπο και Ελληνικός Διχασμός» αναφέρει ότι «την ενδεκάτη ώρα έπεσαν πυροβολισμοί στο λόφο Φιλοπάππου» και παραθέτει μαρτυρία Βρετανού Ταγματάρχη ο οποίος στην έκθεσή του για τα γεγονότα γράφει ότι «προ των ένδεκα οι Γάλλοι πυροβολούσαν στον αέρα για να τρομάξουν το πλήθος και να το αναγκάσουν να αποσυρθεί». Ο δε Ιταλός πρέσβης Μπρασάρι (ίδε σελ. 247 ΙΑΕΚ) είναι κατηγορηματικός: «*Οι Ιταλοί ναύτες δεν προσεβλήθησαν διότι δεν προσέβαλον*» δηλαδή *εμμέσως επιρρίπτοντας την ευθύνη στα Αγγλογαλλικά αποσπάσματα.*

τού στην Πελοπόννησο, η απαγόρευση συγκεντρώσεων επιστράτων και η επίσημη συγγνώμη υπό της κυβερνήσεως, η οποία και πραγματοποιήθηκε. Ο δε Βενιζέλος τότε «τριγυρισμένος και υποστηριζόμενος από ξένες λόγχες», διέπραξε το ασυγχώρητο σφάλμα να απευθύνει διάγγελμα στους δικούς στους «κυβερνητικούς αντιπροσώπους του κράτους του» με σωρεία κατηγοριών κατά του «τυράννου» Βασιλέως, τον οποίον κηρύσσει έκπτωτον του Θρόνου¹⁶ και διακοίνωση στις Δυνάμεις με το ίδιο περιεχόμενο. Έκπτωτον όμως πώς; με δημοψήφισμα και με δημοκρατικές διαδικασίες;

ια. Προπαγάνδα. Στην Αθήνα κατά την περίοδο 1915-1920 είχε αναπτυχθεί τεράστιο δίκτυο κατασκοπείας με πιο ενεργά εκείνα της Γαλλίας και Γερμανίας. Ο Γάλλος ναυτικός ακόλουθος, Πλωτάρχης Ροκφείγ, ήταν επικεφαλής της υπηρεσίας πληροφοριών στη Γαλλική Πρεσβεία, ευνοούμενος του Υπουργού Ναυτικών της Γαλλίας και είχε αναλάβει το έργο κατασκοποφαντήσεως της Ελλάδας στους προϊσταμένους του. Αναφέρει προς τούτο η Γαλλική κοινοβουλευτική επιτροπή για το Ναυτικό σε σχετική έκθεσή της το 1919 κατόπιν έρευνας (σελ. 161 ΙΑΕΚ):

«Ο κ. Ροκφείγ στην περίοδο εξαμήνου πριν από τα επεισόδια της 18-11-1916 διέπραξε ρόλο απολύτως ολέθριο....Δεν δίσταζε να τηλεγραφήει εις τον υπουργό ότι δεν υπάρχει λόγος να ανησυχεί κανείς για την κυριαρχία της Ελλάδας, διότι δεν υπάρχει τίποτε εις την χώρα αυτήν το οποίον να μην έχει παραβιασθεί. ....Ο ναυτικός ακόλουθος δεν είχε άλλο σκοπό παρά να προκαλέσει βιαία ενέργεια κατά της Ελλάδος, έστω και αν χρειαζόταν, για να φθάσουν εις αυτό, να μεταχειρισθούν τα πλέον αισχρά μέσα... Συντηρούσε προς τούτο μυστική αστυνομία σε όλη την έκταση του εδάφους της Ελλάδας, (υποτίθεται ουδετέρας), η οποία ενεργούσε συλλήψεις εχθρικών υπηκόων αλλά και Ελλήνων «Γερμανοφίλων», τους οποίους φυλάκιζε. .... Ίδρυσε αποθήκες όπλων και πυρομαχικών προς χρήση από πράκτορές του σε περίπτωση που αυτοί θα προκαλούσαν ή θα υποστήριζαν κινήματα λαϊκά κατά της κυβερνήσεως της χώρας. Προπαρασκεύασε και οργάνωσε την 9-9-1916 βιαία διαδήλωση με πυροβολισμούς κατά της γαλλικής πρεσβείας (δήθεν πραγματοποιουμένην από τους αντιβενιζελικούς!) με σκοπό να εκβιασθούν οι κυβερνήσεις της Αντάντ και να αχθούν στη λήψη καταπιεστικών μέτρων τα οποία από πολλού ζητούσε ο ναυτικός ακόλουθος, δηλ. απόβαση και κατοχή της χώρας. Οι πρωταίτιοι ομολόγησαν ότι ήσαν όργανα της μυστικής αστυνομίας του Ροκφείγ¹⁷. Η Επιτροπή διαμαρτύρεται κατά των αναξίων δια ένα αξιωματικό ενεργειών του κ.

¹⁶ Σελ. 255-258 «Βιβλίο περί Ιωάννου Μεταξά» του Σπύρου Μελά.

¹⁷ 24^ο άρθρο Μεταξά 14-11-34 ΙΑΕΚ Σελ. 99-100

Ροκφέιγ, των οποίων ούτος κατέστη ένοχος όπως δικαιολογήσει και υποστηρίξει προσωπική πολιτική και φθάσει εις σκοπούς εντελώς αντιθέτους προς τους επιδιωκομένους υπό της κυβερνήσεώς του».

Τα ανωτέρω προκάλεσαν την οργή του βουλευτού Αρθούρου Γκρουσιέ, ώστε να αναφωνήσει στη Βουλή: «και γίνονται αυτά εν ονόματι της Γαλλίας»;

Ο Basil Thomson που υπηρέτησε στην Αγγλική Υπηρεσία Πληροφοριών διηγείται στο βιβλίο του «Η εν Ελλάδι μυστική υπηρεσία των Συμμάχων» προέβη σε πλείστες περιπτώσεις συκοφαντήσεως της χώρας όπως ενδεικτικά: η Ελλάδα σκεπτόταν να κλείσει με νάρκες (που δεν είχε!) τους λιμένες και συνεπώς η παρουσία στόλου στο Σαρωνικό ήτο αναγκαία, ότι Γερμανικά υποβρύχια είχαν βάσεις ανεφοδιασμού επί των ελληνικών ακτών και βάσει τούτων οι Σύμμαχοι ζήτησαν διενέργεια νηοπιών και εντός των χωρικών υδάτων κλπ.

Τηλεγραφεύ την 24-9-1916 ο Πρωθυπουργός της Γαλλίας Μπριάν προς τον Πρέσβη του στην Ελλάδα Γκυγιμέν (σελ. 150 ΙΑΕΚ):

*«Η νοοτροπία σας μου φαίνεται ότι πολύ ολίγον είναι ευνοϊκή προς λύσιν αποτελεσματικήν της λεπτής θέσεως συμμάχων έναντι της Ελλάδος. Αφού καταδικάσατε τον κ. Ζαΐμην βεβαιείτε ότι εκτός του κ. Βενιζέλου, τον οποίον εν τούτοις θεωρείτε ως αποκλειόμενον κατά την στιγμήν ταύτην, ουδείς έτερος δύναται να είναι κυβέρνησις ευνοϊκή προς ημάς, και συμπεραίνετε ότι καλύτερον είναι να θεωρήσωμεν τους άλλους ως εχθρούς δια να δυνάμεθα με αποφασιστικότητα να τους εκδιώξωμεν. Προτείνετε όμως την προς το χειρότερον πολιτικήν, η οποία όμως μου φαίνεται ότι είναι μάλλον επικίνδυνος δια τους συμμάχους εν Ελλάδι και εν τη προκειμένη περιπτώσει **υποτάσσετε την εν Αθήναις ενέργειάν σας εις τα βενιζελικά πολιτικά συμφέροντα**, επιμένω να σας επαναλάβω ότι πρέπει να εξέλθετε από όλους αυτούς τους κομματικούς και προσωπικούς συνδυασμούς και να μη λησμονείτε ότι η εχθρική προπαγάνδα δεν παύει από του να μας παριστά ως διαρκείς υποκινητάς αταξιών και επαναστάσεων. Εις γενικάς γραμμάς σας συνιστώ επίσης να μη μου μεταβιβάζετε παρά ειδήσεις ασφαλείς και εξηλεγμένας, αφού αύται αποτελούν την βάση των ενεργειών μας προς τα άλλας κυβερνήσεις. Εάν αύται αντιληφθούν ότι αι πληροφορίες μας είναι ψευδείς ή έστω υπερβολικάί (όπως δυστυχώς συμβαίνει), θα σκεφθούν ότι θέλομεν να τας εξαπατήσωμεν, δια να τας εξωθήσωμεν ή τας παρασύρωμεν εις ενέργειαν αντιδυναστικήν, εις την οποίαν σαφώς αντιτίθενται. Προκύπτει εκ τούτου ασφαλής μείωσις του κύρους της γαλλικής κυβερνήσεως. Ακριβώς τούτο συνέβη με αυτήν την ιστορίαν της γερμανικής συνωμοσίας όπως καταλάβει τας Αθήνας, των Ουλάνων*

εις Λάρισαν¹⁸, του υλικού του συγκεντρωθέντος εις Κατερίνην, του σχεδίου αρπαγής των εν Αθήναις πρέσβων των συμμάχων. Ήρκεσαν 24 ώραι εις την βρεττανικήν κυβέρνησιν δια να βεβαιωθεί περί του ψευδούς της ανακοινώσεώς της και τούτο ολίγον έλλειψε να σβήσει και ότι είναι αληθές ή ωφέλιμον και λογικόν, ή ανταποκρινόμενον προς την πραγματικότητα εις τας υποδείξεις σας».

Σταματάμε εδώ γιατί τέτοιες ενέργειες είναι αναρίθμητες με πρωταγωνιστές το τρίγωνο των Σαρράϊγ, Πρέσβη Γκυγιεμέν και Πλωτάρχη Ροκφέϊγ. Ο πρωθυπουργός Μπριάν σκέφθηκε να απαλλάξει τη Γαλλική Πρεσβεία στην Αθήνα από τις κομματικές επιδράσεις, αντικαθιστώντας τον περιβόητο πρέσβη Γκυγιεμέν με πρόσωπο μεγάλου κύρους, αλλά συνάντησε την αντίδραση του γαλλικού τύπου και του Βενιζέλου, λέγοντος «η ανάκληση θα ήταν η μεγαλύτερη νίκη της Γερμανίας στην Ελλάδα από το 1914». Η προσπάθεια να το επιτύχει δια της ανακλήσεως όλων των πρέσβων των Συμμάχων απέτυχε και πάλι και ο αποκλεισμός της Ελλάδας συνεχίζεται.

ιβ. Εκθρόνιση του Βασιλέως. Οι στόχοι ακολουθούν μια διαδοχική σειρά για να είναι επιτυχείς. Αφού απέτυχε η προσπάθεια του Βενιζέλου να παρασύρει τον Βασιλέα με το μέρος του, ο επόμενος στόχος του ήταν να «απαλλαγεί» από τις αρμοδιότητες του Βασιλέως και να γίνει ο ίδιος ανώτατος άρχων με τη δημιουργία του «Κράτους της Θεσσαλονίκης» και την ενίσχυση του στρατού του. Επειδή όμως η δημιουργία στρατού από τις μόλις απελευθερωθείσες Ήπειρο, Μακεδονία και τας νήσους ήταν δυσχερής και ανεπιτυχής, έπρεπε να ευρεθεί τρόπος να προσεταιρισθεί τον στρατό της «παλαιάς Ελλάδας», αλλά αυτό ήταν πολύ δύσκολο γιατί ο Βασιλεύς έχαιρε μεγάλης εκτιμήσεως από τον λαό και τον στρατό, ως ο Στρατηλάτης των αγώνων του 1912-1913. Μετά την ήττα της Ρουμανίας και τις αμφιταλαντεύσεις Αγγλίας και Ιταλίας για τη διατήρηση του Μακεδονικού μετώπου, που ήθελαν να αποσυρθούν, πρόβαλε επιτακτικά η ανάγκη να ενισχυθεί το μέτωπο με τον στρατό της Ελλάδας, αφού αρθεί το εμπόδιο που λεγόταν Βασιλεύς κατόπιν εκθρονίσεώς του. Ο Βενιζέλος προκειμένου να δελεάσει την Ιταλία να αποδεχθεί την εκθρόνιση, θα αναγνώριζε όλες τις αξιώσεις της στο βιλαέτιο της Σμύρνης και σε δύο κυριότερα νησιά της Δωδεκανήσου, διότι αισθανόταν ανήσυχος και κουρασμένος από το μονοπώλιο της γαλλικής προστασίας και δέχεται λίαν ευχαρίστως τις απαιτήσεις του Κερένσκυ της Ρωσίας, για την εγκατάσταση των Ρώσων στην Κωνσταντινούπολη, δεδομένου ότι αυτός είχε εκφράσει έντονη ανησυχία προς τη Γαλλία. Επειδή όλοι οι πρέσβεις ήταν αντίθετοι στην εκθρόνιση με βιαία ενέργεια, ο Βενιζέλος απευθυνόμενος στον Σαρράϊγ και Ζοννάρ τους είπε: *«αν δεν τον διώξετε δεν θα ακούσω κανένα. Θα πάω εγώ*

---

¹⁸ Ουλάνοι: Μεραρχία Γερμανών λοχιοφόρων 10.000 ανδρών ιππέων, οι οποίοι δήθεν εισέδυσαν στα μετόπισθεν στη Λάρισα και απειλούντο τα νώτα του Μακεδονικού Μετώπου να επέλθουν κατά των Αθηνών και να συναντήσουν τον Βασιλέα στο Τατόι. Σελ 240 ΙΑΕΚ.

με τις δύο Μεραρχίες μου να τον εκθρονίσω και να καταλάβω τη Θεσσαλία», προφανώς για να εξασκήσει πίεση στους συνομιλητές να δράσουν άμεσα. Αλλά η εκθρόνιση ενός λαοφιλούς Βασιλέα, ο οποίος υποστηριζόταν και από ξένες αυλές δεν ήταν εύκολο πράγμα και δημιούργησε διενέξεις από τους Συμμάχους, ιδιαίτερα Ιταλίας, Ρωσίας και Σερβίας, που ήταν αντίθετες, αλλά και Αγγλίας που υπενθύμισε στην Γαλλία ότι **η απόφαση της συνδιάσκεψης του Λονδίνου τον Μάιο 1917, που μετείχαν μόνο Αγγλία και Γαλλία, ήταν να πεισθεί ο Βασιλεύς να απουσιάσει από την Ελλάδα μέχρι τέλους του πολέμου** και, εάν αρνείτο, να γίνει στενός αποκλεισμός και απόβαση στον Ισθμό της Κορίνθου και τούτο, μόνον εφόσον τα στρατεύματά του κινούντο προς αντιμετώπιση των συμμάχων στη Θεσσαλία ή γενικότερα αν ο Ελληνικός Στρατός επιχειρούσε εχθρικές ενέργειες προ πάσης αποβάσεως.

Την αποστολή της εκθρονίσεως του Βασιλέως ανέλαβε ο Γάλλος Ζοννάρ, με την ενθάρρυνση μόνο του νέου πρωθυπουργού Ριμπώ και χωρίς τη συμφωνία των λοιπών συμμάχων. **Ο Ζοννάρ εφάρμοσε παρελκυστική τακτική προς τον πρωθυπουργό Ζαΐμη σε δύο συναντήσεις.** Στην πρώτη, 28-5-1917, ήταν απόλυτα φιλικός και καθησυχαστικός για να τον αποκοιμίσει, στη δεύτερη όμως, τη σημαδιακή ημέρα της 29^{ης} Μαΐου 1917, έδειξε το στυγνό του πρόσωπο δια της διακοινώσεως «*ότι ομιλών εκ μέρους των τριών προστατίδων δυνάμεων*¹⁹ *απαίτησε την παραίτηση του Βασιλέως επειδή παραβίασε το Σύνταγμα του οποίου Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία ήταν εγγυήτριες, την αναχώρησή του και την υπόδειξη ενός υιού του ως Βασιλέως αποκλεισμένου του Γεωργίου και έθετε προθεσμία 24 ωρών για την απάντηση*». **Στο μεσοδιάστημα των συναντήσεων, ο Μεταξάς είχε συμβουλευσει τον Βασιλέα να φύγει άμεσα για Τρίπολη όπου ευρισκόταν ο στρατός και από εκεί να διαπραγματευθεί τους όρους εξόδου εκ της ουδετερότητας.** Δεν τον άκουσε και έτσι μετά από σχετικό διάγγελμα προς τον Ελληνικό Λαό, εξορκίζοντάς τον όπως τηρήσει απόλυτον τάξιν, ησυχίαν και πειθαρχίαν ώστε να αποφευχθεί η αιμοτοχυσία, αναχώρησε την 15-6-17 χωρίς να τον αντιληφθεί το μέγα πλήθος που είχε συγκεντρωθεί για να τον εμποδίσει, παρά τα στρατιωτικά μέτρα που είχε λάβει ο Ζοννάρ, ο οποίος είχε καταλάβει τον Πειραιά, την Συγγρού και τους στρατώνες στο Ρούφ. Μόνο η Γαλλία του Ριμπώ και ο Βενιζέλος συνεχάρησαν τον Ζοννάρ.

Και ακολουθεί η προετοιμασία για την κάθοδο του Βενιζέλου στην Αθήνα. Προς τούτο ο Ζοννάρ, σε συνεργασία με τον Βενιζέλο, ζητάει από τον πρωθυπουργό Ζαΐμη την εκτόπιση προσωπικοτήτων όπως τριάντα περίπου πολιτικών

---

¹⁹ Νομικώς τέτοιο θέμα προστατίδων δεν υφίστατο, απλώς αναφέρονταν ως εγγυήτριες από κοινού. Το 1863 συνήφθη συνθήκη μεταξύ των τριών εγγυητριών Δυνάμεων και της Δανίας για την ασφάλεια της Δυναστείας έναντι μονομερούς αναμείξεως, όπως συνέβη επί Όθωνος και όχι για το πολίτευμα της Ελλάδας. Ο Ζοννάρ δεν είχε επίσημα διαπιστευτήρια των συμμάχων, τα οποία ο Ζαΐμης θα έπρεπε να ζητήσει, οπότε πιθανόν να είχαν εξελιχθεί αλλέως τα πράγματα.

και στρατιωτικών, οι οποίοι απεστάλησαν στην Κορσική (μεταξύ αυτών και οι Μεταξάς, Γούναρης, Δούσμανης, Πεσματζόγλου, δημοσιογράφοι κ.λπ.) και άλλων εκατόν τριάντα πρώην πρωθυπουργών, υπουργών, στρατιωτικών, δημοσιογράφων, οι οποίοι μαζί με άλλους πεντακοσίους εξέχοντες πολίτες ανά την Ελλάδα, εστάλησαν σε στρατόπεδο αιχμαλώτων στη Μυτιλήνη. Ο Ζαΐμης, όταν του ζητήθηκε η σύγκλιση της Βουλής της 31-5-1915 (που είχαν επικρατήσει οι Φιλελεύθεροι) και η αναθεώρηση του Συντάγματος για την αναστολή της ισοβιότητας των δικαστών και της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων (για να τους απολύσει «νομίμως»), μη συμφωνών παραιτήθηκε και εκλήθη στην εξουσία ο Βενιζέλος. Η κατάργηση της ισοβιότητας έγινε δι' απλού διατάγματος, αν και έπρεπε να προηγηθεί η σύγκλιση Συντακτικής Συνελεύσεως προς τούτο, δηλαδή διαπράχθηκε παραβίαση του Συντάγματος, που ήταν και η αιτιολογία της εκθρονίσεως του Βασιλέως, παρότι εκ του Συντάγματος ο Βασιλεύς είχε το δικαίωμα να προβεί στη διάλυση της Βουλής. Ακολούθησε η απόλυση δέκα περίπου χιλιάδων υπαλλήλων όπως δικαστικών, αξιωματικών εκ των οποίων 150 φυλακίστηκαν, πρέσβων, ιερέων, υπαλλήλων υπηρεσιών μέχρι διακόνων και κλητήρων. Η έλευση του Βενιζέλου στην Αθήνα από το πολεμικό πλοίο του Ζοννάρ και η ορκωμοσία του, πραγματοποιήθηκε την 27-6-1917 με κατάληψη των Αθηνών από στρατεύματα του Ζοννάρ για λόγους προστασίας της πομπής και την εδραίωση της νέας καταστάσεως.

ιγ. Ερωτηματικά για την παραποίηση ή την παράλειψη σημαντικών σημείων εγγράφων υπό του Βενιζέλου στον αντίλογο με τον Μεταξά. Εύλογα διερωτώμεθα γιατί το έκανε αυτό; Για να προστατεύσει το κύρος του και το αλάνθαστο της πολιτικής του ή για να αποφύγει τη δυσμενή κριτική από τον τύπο και τους αντιπάλους του; Ό,τι και να ισχύει δεν τιμά τον καθόλα τα άλλα μεγάλο πολιτικό. Ας αρχίσουμε την καταγραφή και σχολιασμό αυτών των περιστατικών:

Πρώτον: Αναφέρει εκπρόσωπος του ΥΠΕΞ Βρετανίας στη Βουλή των Κοινοτήτων το 1923:

«Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το Γκαίμπεν και το Μπρεσλάου (γερμανικά πολεμικά πλοία) ανεφοδιάστηκαν εις γαϊάνθρακας κατά διαταγή του κ. Βενιζέλου. Αλλά οφείλω να δηλώσω ότι κατά την έναρξη των εχθροπραξιών με τη Γερμανία και κατά συνέπεια, πριν δώσει την διαταγή αυτή, ο κ. Βενιζέλος συνεβουλεύθη την Βρετανικήν Κυβέρνησιν επί του τι έπρεπε να πράξει σε παρόμοιες περιστάσεις. Η Βρετανική Κυβέρνησις, αφού μελέτησε το ζήτημα, υπέδειξε εις τον κ. Βενιζέλο να ακολουθεί τις αρχές του διεθνούς δικαίου και να

παρέχει εις τα πλοία των εμπολέμων (εννοεί εμπορικά) αρκετόν άνθρακα, όπως δύνανται να προσεγγίσουν εις τον πλησιέστερον λιμένα της χώρας των²⁰».

Η αρχή του ανωτέρω κειμένου με έντονα γράμματα είχε αποκοπεί από την απάντηση που έδωσε ο Βενιζέλος δια των εφημερίδων στον Μεταξά, ο οποίος τον είχε ερωτήσει γιατί ανεφοδίασε τα δύο πολεμικά πλοία που δίδονταν στην Τουρκία από τη Γερμανία, τα οποία διέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη, αφού γνώριζε ότι ενίσχυαν τον αντίπαλο Τουρκικό στόλο. Δηλαδή εν γνώσει του ο Βενιζέλος ψεύδεται και παραμένει αναπάντητο το γιατί τα έκανε, δηλαδή και τον ανεφοδιασμό και την περικοπή της απάντησής του προς τον Μεταξά.

Δεύτερον: το πλαστό τηλεγράφημα Πασσάρωφ που αναφέρθηκε στα προεκτεθέντα, αποδίδοντας μομφή προδοσίας στον Βασιλέα.

Τρίτον: Γιατί ο Βενιζέλος αρνείται την ύπαρξη των λεγομένων μυστικών εγγράφων, δια των οποίων εκτός των άλλων εγγυώντο την ακεραιότητα της χώρας αν η χώρα παρέμενε ουδετέρα, χωρίς να απαιτείται έγγραφη επιβεβαίωση και υποχρέωση; Για να καταστήσει ανίσχυρη την πολιτική της ουδετερότητας, οπότε θα αχρηστευόταν η εγγύηση και οι άλλες προβλέψεις των μυστικών εγγράφων; Για να παρασύρει άκαιρα την έξοδο της χώρας στον πόλεμο χωρίς εγγυήσεις κ.λπ.; Για να ισχυροποιήσει την χωρίς εγγυήσεις και ανταλλαγμάτων δική του πολιτική, που αντίθετα διασφάλιζε η γερμανική;

Τέταρτον: Αναφέρει ο Βενιζέλος στο πρώτο περί του διχασμού άρθρο του σελ. 6 της 11-10-1934:

«Όταν, μετά την είσοδο της Ρουμανίας εις τον πόλεμο, κατεφάνη ότι η βασιλική πολιτική των Αθηνών δεν επρόκειτο να μεταβληθεί, το κόμμα των Φιλελευθέρων έκρινε ότι τα εθνικά συμφέροντα έμελλαν μέχρι τέλους να θυσιασθούν εις την δυναστική πολιτική του Βασιλέως Κωνσταντίνου και αποφάσισε τότε να εξεγερθεί όπως δια της ιδρύσεως προσωρινού δευτέρου κράτους εις την Θεσσαλονίκη, επιδιώξει την εφαρμογή της εθνικής πολιτικής. Καίτοι το υποπτευόμαστε, δεν γνωρίζαμε τότε, εκείνο που μάθαμε βραδύτερα, όταν η κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και βρήκε στα αρχεία του ασυρμάτου τα μεταξύ Αθηνών και Βερολίνου διαμειφθέντα τηλεγραφήματα, ότι δηλαδή ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος, ήδη προ του πολέμου, είχε εν πλήρη αγνοία της υπευθύνου κυβερνήσεώς του αναλάβει απέναντι του Κάιζερ την υποχρέωση όχι απλώς να μην πολεμήσει εναντίον του, αλλά και να ταχθεί με όλες τις ελληνικές δυνάμεις στο πλευρό της Γερμανίας».

---

²⁰ 2ο Άρθρο Μεταξά της 14-10-34 στο ΙΑΕΚ σελ. 8 και 8^ο άρθρο της 26-10-1934 σελ. 34-35

Όμως, ο Μεταξάς στο 2ο άρθρο του την 14-10-1934 απορρίπτει ως ψευδή και πλαστή την υπό του Βενιζέλου αναφερομένη πολιτική του Βασιλέως τον οποίο αναγκάζει με νέο άρθρο του της 24-10-1934 να παραδεχθεί ότι υπέπεσε σε πλάνη και να παραδεχθεί την ύπαρξη του τηλεγραφήματος από τον εν Βερολίνω πρέσβη προς τον Βασιλέα της 5-8-1914 εις τα αρχεία του υπουργείου Εξωτερικών με το ακόλουθο κείμενο:

«...όπως ευαρεστηθεί (ο Βασιλεύς) να διατάξει την κινητοποίηση του στρατού του, να τεθεί παρά το πλευρό του Αυτοκράτορος...Εν τέλει η Α.Μ. (Κάιζερ) μου είπε ότι εκείνο το οποίο ζητεί σήμερα παρ' Υμών, είναι να εκτελεσθεί παν ότι η Υ.Μ. (Βασιλεύς) και Αυτός συζήτησαν το-σάκισ, επί της ανάγκης να αντιμετωπισθεί ο Σλαβισμός εν Ανα-τολή».

Το κείμενο όμως με τα έντονα γράμματα έχει αφαιρεθεί από εκείνο που έχει περιληφθεί στη Λευκή Βίβλο του 1917 προφανώς για να υποστηρίζει ο Βενιζέλος ότι ο Βασιλεύς ακολουθούσε γερμανική πολιτική. Βέβαια αυτή η πλάνη «δούλεψε» για αρκετά χρόνια κατά του Βασιλέως από της εκρήξεως του Α' ΠΠ παρά την απάντηση του Βασιλέως προς τον Κάιζερ, που ενέκρινε η υπεύθυνη κυβέρνηση του Βενιζέλου, ότι η γεωγραφική θέση της χώρας δεν επιτρέπει αυτή τη συνδρομή, γιατί θα διαγραφόμαστε από τον χάρτη από τους ενωμένους στόλους Αγγλίας και Γαλλίας.

Η Συνθήκη των Σεβρών

Η συνθήκη πέραν της επεκτάσεως της Ελλάδας μέχρι Τσατάλτζας και της αυτονόμου περιοχής της Σμύρνης υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου, προέβλεπε την εγκαθίδρυση νέων Κρατών όπως της Αρμενίας, Αυτόνομου Κουρδιστάν, Συρίας υπό γαλλική εντολή και Ιράκ και υπό αγγλική. Αλλά ποιος θα επέβαλε τους όρους της συνθήκης όταν το κίνημα του Κεμάλ είχε επικρατήσει και από την επομένη της υπογραφής²¹ οι «σύμμαχοι» απεκδύοντο κάθε στρατιωτικής και οικονομικής συνδρομής προς την Ελλάδα, ενώ τουναντίον είχαν συνάψει μετά του Κεμάλ ιδιαίτερες συμφωνίες για παραχώρηση πολεμικού υλικού και οικονομική βοήθεια. **Και το μέγα ερώτημα είναι γιατί η Ελλάδα δεν διασφάλισε με εγγυήσεις, πριν εισέλθει στον πόλεμο το 1917 τη συμμετοχή των Συμμάχων ώσπου να τελειώσει οριστικά ο πόλεμος, όπως έπραξαν η Ρουμανία και η Ιταλία, και όπως εξ άλλου επεδίωξε κατά το 1920 ανεπιτυχώς ο Βενι-**

---

²¹ Βλέπε «Μικρασιατική Καταστροφή» Συρίγου – Χατζηβασιλείου σελ. 137-146. Η Γαλλία πριν υπογραφεί η Συνθήκη των Σεβρών, τέλη του 1919, άρχισε επαφές με τον Κεμάλ και τον Μάιο 1920 υπέγραψε συμφωνία ανακωχής. Ακολούθησε η ανταγωνιστική Ιταλία από το 1920 και η Γαλλία από το 1921 με πλείστες παροχές, καθώς και η Ρωσία του Λένιν με 11 εκατ. χρυσά ρούβλια και 75 χιλ. ράβδου χρυσού.

ζέλος, ο οποίος απολάμβανε της εμπιστοσύνης των Συμμάχων; Είναι συνταρακτικές, κυνικές και στυγνές από εύλογο συμφέρον οι απαντήσεις των Τσώρτσιλ (Υπουργός Στρατιωτικών) και Ουίλσον (Αρχηγός Επιτελείου) προς τους οποίους παρέπεμψε τον Βενιζέλο ο κατά τα άλλα ευμενής προς την Ελλάδα Πρωθυπουργός Λόυδ Τζώρτζ και ιδιαίτερα η αποτροπή του Ουίλσον: *«του είπα ότι πάει να καταστρέψει τον τόπο του, ότι θα μπει σε πόλεμο για χρόνια με την Τουρκία και Βουλγαρία και ότι η αιμορραγία εις ανθρώπους και χρήμα θα είναι μεγάλη για την Ελλάδα»*. Επίσης ο πρόεδρος της Γαλλίας Μιλλεράν δήλωνε στον Πρεσβευτή μας στο Παρίσι ότι:

*«...εζήτησε αναθεώρηση των ληφθεισών αποφάσεων (για τη συνθήκη των Σεβρών), μόλις έλαβε γνώσιν των υπομνημάτων των τριών αρμοστών στην Κωνσταντινούπολη, ότι είναι αδύνατον να επιβληθούν οι όροι ειρήνης, άνευ νέου πολέμου και άνευ αποστολής αγγλογαλλικού στρατού στην Ανατολή. **Δεν δύναμαι να παρασυρθώ από την φιλία μου προς την Ελλάδα μέχρι να διακινδυνεύσω τα συμφέροντα της Γαλλίας»**.*

Και η Γαλλία είχε τεράστια συμφέροντα στην Τουρκία, προκειμένου να διασφαλίσει τα δάνειά της προς τους Οθωμανούς (κάτι ανάλογο έγινε με τα γνωστά μας μνημόνια και τα δάνεια των ξένων τραπεζών κυρίως Γαλλίας και Γερμανίας προς την Ελλάδα). Ο δε Πουανκαρέ (Πρόεδρος της Γαλλίας 7-1-1913 έως 23-9-1920) σε επιστολή του προς τον κ. Κοσμετάτο το 1926 γράφει:

«...ο Λόυδ Τζωρτζ, ιδίως, και ο κ. Βενιζέλος, κοινή συμφωνία έρριψαν την Ελλάδα εις περιπέτειαν της οποίας μοναδικός σκοπός ήτο η επιδίωξις πολιτικής αγγλικού ιμπεριαλισμού εν Μικρά Ασία και ήτις περιπέτεια ήτο εκ των προτέρων καταδικασμένη εις αποτυχίαν .... αφού ο στρατάρχης Φός εξήτασε επιμελώς το ζήτημα ειδοποίησα τον κ. Βενιζέλον δια τους κινδύνους της Ελλάδας. Ο Βενιζέλος φαίνεται με εύρε τότε πολύ «τουρκόφιλον»»²².

Την 15-6-1920 τηλεγραφεί ο Βενιζέλος εκ Λονδίνου προς Αθήνας:

*«...Ο Λόυδ Τζωρτζ με ρώτησε εάν πίστευα ότι η Ελλάς έχει την θέληση να κάμει την αναγκαία στρατιωτική προσπάθεια να επιβάλει την ειρήνη εις την Τουρκία και επίσης εάν πίστευα ότι η Ελλάς έχει τας αναγκαίας δυνάμεις. Απάντησα χωρίς να δείξω τον παραμικρό δισταγμό ότι η Ελλάς έχει την αναγκαία προς τούτο δύναμιν και ότι η Ελλάς θα δείξει την θέλησίν της να κάμει την αναγκαία προσπάθεια, **εφόσον θα συνεργαζόταν με τας δύο Δυνάμεις, ή τουλάχιστον με την Αγγλία»**.*

²² Σελ. 216 ΙΑΕΚ 69^ο άρθρο Μεταξά 20-1-1935.

Τελικά η Αγγλία αρνήθηκε να παράσχει οικονομική και στρατιωτική βοήθεια που ζήτησε ο Βενιζέλος, αλλά και ο Γούναρης οικονομική αργότερα. Κατόπιν των προαναφερθέντων, στερούνται σοβαρότητας τα λεγόμενα υπό του Βενιζέλου ότι η παλινόρθωση του Βασιλέως Κωνσταντίνου έπρεπε να αναβληθεί για να μην συνεχισθεί ο πόλεμος με πλήρη στρατιωτική, διπλωματική και οικονομική απομόνωση, διότι απλούστατα ο Βασιλεύς δεν αντίθετο στα γαλλικά και αγγλικά συμφέροντα, αλλά πολύ απλά ήθελε να διασφαλίσει τα συμφέροντα της χώρας του δια της πολιτικής του, **που στην πράξη αποτελεί την μόνη διαφορά της πολιτικής του Βενιζέλου και της λεγομένης Βασιλικής.** Και κάτι ακόμη: Μην ξεχνάμε ότι η Γερμανία ήταν ηττημένη από τα τέλη του 1918 και ο Κάιζερ σε αυτοεξορία στην Ολλανδία και επομένως δεν υπήρχε θέμα ευμενείας και υποστηρίξεως του Βασιλέως προς αυτήν. Εκ των υστέρων φαίνεται ότι η κρίσιμη χρονική περίοδος για εξάλειψη του κινήματος του Κεμάλ ήταν η διετία 1919-1920 που ο στρατός του ήταν ανοργάνωτος, σε αντίθεση με τον Ελληνικό, ο οποίος τότε ήταν ορμητικός και ασυγκράτητος, θαρραλέος με υψηλότατο φρόνημα και ηθικό. Επίσης με την ανακωχή του Μούδρου το 1918 δεν υπήρξε πρόνοια της παραδόσεως του κατασχεθέντος πολεμικού υλικού στους συμμάχους ή της καταστροφής του. Τουναντίον, αφέθη επί τόπου υπό ασθνεστάτη φρούρηση σε διάσπαρτες αποθήκες²³ που ήταν εύκολη λεία των τούρκων ατάκτων και μη.

Συνοπτικά, τα έτη 1920 και 1921 Γαλλία, Ιταλία, Ρωσία είχαν συνάψει συμφωνίες με την Τουρκία του Κεμάλ και μόνο η Αγγλία παρείχε μία μορφή άτυπης υποστήριξης κενής περιεχομένου, οπότε η Ελλάδα αφέθη μόνη και αβοήθητη να απασχολεί και να καταβάλλει τον παντοιοτρόπως βοηθούμενο στρατό του Κεμάλ, **μακράν των περιοχών ενδιαφέροντος των συμμάχων.** Τοιουτοτρόπως, ιδιαίτερα ευνοημένη βγήκε η Αγγλία η οποία εξασφάλισε τα ενεργειακά και γενικότερα συμφέροντά της στη Μέση Ανατολή, η Ιταλία συνέχισε την κατοχή των Δωδεκανήσων και πήρε τα δικαιώματα των Οθωμανών επί της Λιβύης και η Γαλλία διασφάλισε τα δάνειά της προς την Τουρκία και τα συμφέροντά της στη Συρία και το Λίβανο.

Αποδεικνύεται ότι η Συνθήκη ήταν ένα απλό χαρτί, η εφαρμογή της οποίας αφέθη εις τον Ελληνικό Στρατό διαιρεμένο και αυτόν, αφού πολλοί και ικανοί αξιωματικοί είχαν απομακρυνθεί (εκδιωχθέντες, ή αυτοβούλως αποχωρήσαντες) και διέμεναν στην Κωνσταντινούπολη και αλλαχού. Επίσης, η συνθήκη υπεγράφη με την Τουρκία του Σουλτάνου και όχι του Κεμάλ. Όπως γράφει ο Εδουάρδος Ντριώ²⁴:

---

²³ Βιβλίο «1922 Ο «Συνωσιτισμός» της Σμύρνης» σελ. 97-98 και 47, υπό Φωτίου Σταυρίδη

²⁴ Βιβλίο του Ντριώ ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος έκδοση 1930 και σχετικό απόσπασμά του στο ΙΑΕΚ σελ. 275

*«...η συνθήκη των Σεβρών είναι συνθήκη πολυτελείας. Δεν είναι συνθήκη ειρήνης, αλλά πολέμου, αφού πρέπει κανείς να κάμει πόλεμο δια να την επιβάλει στους Τούρκους... (και συνεχίζει σε άλλο σημείο:) Η επάνοδος του Βασιλέως ακριβώς είναι πολύ βολική δια να παράσχει την **πρόφαση** να εγκαταλειφθεί η σύμμαχος Ελλάδα. **Χρησιμοποίησαν τον Βενιζέλο δια να αποκτήσουν σύμμαχο την Ελλάδα. Χρησιμοποιούν τώρα τον Βασιλέα Κωνσταντίνο δια να ξεμπλέξουν με αυτήν. Αυτό είναι η πολιτική»!***

Όμως μέγα είναι το ερώτημα γιατί ο Βενιζέλος κήρυξε εκλογές για την 1 Νοεμβρίου 1920 τις οποίες έχασε ή σκοπίμως επεδίωξε; Κυβερνούσε τόσα χρόνια δικτατορικά με την λεγομένη κυβέρνηση των Λαζάρων, γνώριζε πολύ καλά την εσωτερική κατάσταση, είχε προειδοποιήσει από εξέχοντες υπουργούς του για το αβέβαιο αποτέλεσμα των εκλογών, γιατί δεν προχώρησε στην ολοκλήρωση έργου του, το οποίο ενδεχομένως να ήταν χρονικά πιο σύντομο, από ότι συνέβη; Τα περί δημοκρατικών ευαισθησιών υπό πολεμικές συνθήκες για κοινοβουλευτικές εκλογές, δεν υπερισχύουν της ανάγκης για αδιατάρακτη πορεία μέχρι τέλους, ώστε να επιτευχθεί το ύψιστο αγαθό των εθνικών πόθων και της Μεγάλης Ιδέας που ενέπνεε το Έθνος. Από την άλλη πλευρά, οτιδήποτε και να πρέσβευε η αντιπολίτευση, δεν θα υπήρχε σ' αυτήν, ως κυβερνήσεως πλέον, δίλημμα για την ανάγκη **επιβολής των όρων της συνθήκης** προφανώς με συνέχιση του πολέμου, γιατί διαφορετικά θα επέσυρε τη μήνιν των Βενιζελικών κατά των «Βασιλικών» και δικαίως. Όμως σε αυτές τις κρίσιμες στιγμές χρειάζονται άνδρες ειλικρινείς μπροστά στην πραγματικότητα και την αλήθεια και στον καθρέφτη της Ιστορίας. Το «μπόι» τους όμως απεδείχθη δυστυχώς πυγμαίο και αυτό αφορά και τις δύο «αντιμαχόμενες πλευρές». Την πρωτοβουλία όμως γι' αυτήν την κίνηση πιστεύουμε ότι έπρεπε να την κάμει πριν τις εκλογές ο πιο ισχυρός, αυτός που ήταν ο διαμορφωτής της συνθήκης για ευνόητους λόγους και ο οποίος γνώριζε από πρώτο χέρι τις προθέσεις των Συμμάχων και τις επικείμενες δυσκολίες, όπως προαναφέραμε. Οι ακολουθούσες περικοπές – ομολογίες του Βενιζέλου από μια επιστολή του «προς τον ξεχωριστό συγγραφέα της Ελλάδας του 1910-1920²⁵» έρχονται να ενισχύσουν τα προαναφερθέντα επιχειρήματα:

«...είχα κατορθώσει να εξεγείρω ένα μεγάλο μέρος των ομοεθνών μου εις τοιούτο σημείο, ώστε να νομίζει ότι άλλη σωτηρία δεν υπήρχε, παρά να μου αφαιρέσει τη ζωή, διότι το έγκλημα του σταθμού της Λυών δεν ήταν ατομική πράξη, αλλά ομαδική εκδήλωση .... Με τοιαύτη έξαψη του εμφυλίου σπαραγμού δεν ήτο δυνατό να συνεχισθεί επιτυχώς ο εθνικός αγών... Λάθος μου ήταν ότι όταν επήλθε ο θάνατος του Αλεξάν-

---

²⁵ Σελ. 297-301 Βιβλίου περί Ιωάννου Μεταξά του Σπύρου Μελά.

δρου, δεν ανέβαλα τας εκλογάς δια να διαπραγματευθώ μετά του Κωνσταντίνου και των Δυνάμεων (μάλιστα, των Δυνάμεων!) την ανάρρηση στο Θρόνο του συνταγματικού διαδόχου Γεωργίου. Δεν αποκλείεται τοιαύτη λύση να εγένετο δεκτή υπό του Κωνσταντίνου.... Αυτό είναι το μεγάλο και ασυγχώρητο, αν θέλετε, λάθος μου. Διότι η λύση αυτή, αν επετυγχάνετο, θ' αποκαθιστούσε την εθνική ενότητα ... Αι σχέσεις μου προς τον αντίπαλο πολιτικό κόσμο δεν θα οξύνοντο εις ό σημείο είχαν οξυνθεί ... και μένων εις Αθήνας και όχι να εκπατρισθώ θα ευρισκόμουν σε επαφή με τους νέους κυβερνήτες, ώστε να τους αποτρέψω από θεμελιώδη σφάλματα».

Τι να πει κανείς! Μόνο το «Στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα» όπως λέγει ο θυμόσοφος λαός.

Για λόγους πληρότητας του άρθρου, θίγουμε απλώς τα σοβαρά σφάλματα της πολιτικής ηγεσίας και της στρατιωτικής σε όσα την αφορούσαν, διότι δεν ενίσχυσαν τη Στρατιά Μ. Ασίας που υπέφερε από έλλειψη προσωπικού (στο σοβαρό 30%) τη στιγμή που πρώτον, αξιόλογο ποσοστό προσωπικού αποτελούμενο από φυγόμαχους και «προνομιούχους» υπηρετούσαν σε Μονάδες εσωτερικού και στην Ήπειρο προς αποφυγήν του μετώπου και δεν επέβαλαν την αυστηρότητα του ΣΠΚ κατά των λιποτακτούντων ή φυγόστρατων και δεύτερον υπήρχαν ισχυρά στρατεύματα στην Ανατολική Θράκη, μέρος των οποίων μπορούσε να ενισχύσει το μέτωπο της Μικράς Ασίας, ιδιαίτερα ως ισχυρά εφεδρεία. Η έλλειψη προσωπικού επέδρασε λίαν αρνητικά στους τιθέμενους σκοπούς των επιχειρήσεων που βρίσκονταν σε αναντιστοιχία με τις διατιθέμενες δυνάμεις και την ανυπαρξία ισχυρών εφεδρειών για εκμετάλλευση των ευκαιριών καταδιώξεως του τουρκικού στρατού (π.χ. μάχη Δορυλαίου Ιούνιο - Ιούλιο 1921 που πολύ σωστά προέβλεπε την κύκλωση και καταστροφή του εχθρού).

Είναι γεγονός ότι η βούλησή σου επιβάλλεται επί του αντιπάλου όταν αυτός ηττηθεί και αποδεχθεί την ήττα του και επειδή αυτό δεν επετεύχθη ακολούθησε η ανολοκλήρωτη εκστρατεία Ανατολικάς Σαγγαρίου, με σωρεία προβλημάτων υποστηρίξεως των εκεί επιχειρήσεων. Παρά τη συντεταγμένη υποχώρηση τον Αύγουστο 1921 εις την ευρύτερη περιοχή του Αφιόν Καραχισάρ, τα πολλά προηγηθέντα λάθη τακτικής και στρατηγικής, παρά τον επαρκή χρόνο για εξάλειψή τους, έγιναν ακόμη σοβαρότερα με την κακή επιλογή της αμυντικής τοποθεσίας, στην λεγομένη εξέχουσα του Αφιόν Καραχισάρ με τα πλείστα μειονεκτήματά της και τη θεαματική απραξία για ένα περίπου χρόνο, ενώ θα έπρεπε να επιλεγεί δυτικότερα η φύσει ισχυρά και οικονομική σε δυνάμεις αμυντική τοποθεσία του Τουμλού Μπουνάρ, με προσέλκυση του εχθρού και την επιδίωξη καταστροφής του. Επίσης, η ηγεσία της Στρατιάς αντί να βρίσκεται εκεί στο πεδίο της μάχης, ώστε να έχει ακριβή και έγκαιρη ενημέρωση και να επεμβαίνει άμεσα στον

αγώνα, είχε απομονωθεί στην αίγλη και τα κάλλη της Σμύρνης. Δεν εξετάζουμε εδώ το κατά πόσο ήταν δυνατή η διατήρηση της αυτονόμου περιοχής της Σμύρνης με αμυντική διάταξη, όπως αναφέρεται από μερικούς συγγραφείς και τον Βενιζέλο, όχι μόνο από την τροπή που πήραν τα πράγματα, αλλά και από το γεγονός ότι η από ανατολών ασφάλειά της θα στηριζόταν σε ασθενή φυσική διαμόρφωση του εδάφους, που και αυτό το είχε επισημάνει ο Μεταξάς και βέβαια είναι γνωστή η αρχή ότι οι πόλεμοι δεν κερδίζονται με αμυντικές αλλά με επιθετικές επιχειρήσεις.

Βέβαια θα πρέπει να τονισθεί ότι ο ελληνικός στρατός δεν παραδόθηκε και ούτε υπέγραψε εκεί στο πεδίο της μάχης της Μ. Ασίας την ανακωχή και πιθανόν να μετρίαζε τις επιπτώσεις της αν η Ελλάδα επέμενε και δεν δεχόταν την αποχώρηση από την Ανατολική Θράκη τον Οκτώβριο 1922 ή την επανελευθέρωση τον Μάιο 1923, τότε που η Ελλάδα είχε συγκροτήσει την ισχυρότατη Στρατιά του Έβρου υπό τον Στρατηγό Πάγκαλο και έχε ληφθεί απόφαση επιθέσεως αλλά τον πρόλαβε για μια ημέρα ο Βενιζέλος, συμφωνώντας με τον Ινονού στην «προσφορά» μας του τριγώνου Καραγάτς (26-5-2023), την οποία αρχικά δεν απεδέχοντο οι Τούρκοι. Θεωρούμε επίσης ότι η ματαιωθείσα επιχείρηση καταλήψεως της Κωνσταντινουπόλεως τον Ιούλιο του 1922 με τις συντριπτικά υπέρτερες δυνάμεις του Δ'ΣΣ θα ήταν επιτυχής και θα διαμόρφωνε διαφορετικά την έκβαση του πολέμου (παρά την πιθανή αντίδραση των Γάλλων και Ιταλών οι οποίοι ήταν ουσιαστικά σύμμαχοι του Κεμάλ και εχθροί μας. Τους εχθρούς δεν τους ερωτάς, όπως έπραξε η Κυβέρνηση, αν συμφωνούν με την επιχείρηση αυτή. Αυτοί ερωτήσαν εμάς τους συμμάχους τους για τις συμφωνίες τους με τον Κεμάλ;). Υπόψη ότι η Αγγλία απεδέχετο την επιχείρηση, ο αγγλικός τύπος²⁶ διέκειτο ευνοϊκά και σημαίνοντα πρόσωπα όπως οι Λούδ Τζόρτζ και Ουίνστον Τσώρτσιλ επεσήμαναν την μεροληπτική εις βάρος της Ελλάδας στάση Γαλλίας, Ιταλίας αλλά και την δυνατότητα κατάληψης της πρωτεύουσας της Τουρκίας. **Θα ήταν μέγα «όπλο» το χαρτί της Κωνσταντινουπόλεως στα χέρια της Ελλάδας για να διαπραγματευθεί από θέση ισχύος και να φέρει συμμάχους και μη προ τετελεσμένων γεγονότων²⁷. Μάλιστα, ο Άγγλος Βουλευτής Γκλην πήρε τηλεγράφημα από**

²⁶ Ουεστμίνστερ: «...το κυριότερο αποτέλεσμα της κατοχής της Κωνσταντινούπολης είναι ότι οι Τούρκοι έχουν την πρωτεύουσά τους υπό την προστασία των Συμμάχων εναντίον των Ελλήνων, ενώ γαλλικά και ιταλικά πλοία μπορούν να διέρχονται δια των Στενών, μεταφέροντας αφθονία πυρομαχικών, τα οποία παραδίδονται στην Άγκυρα. Αν δεν είμαστε διατεθειμένοι να επιτρέψουμε στην ελληνική κυβέρνηση να λάβει μέτρα όπως νικήσει στον πόλεμο, πρέπει τουλάχιστον να επιτρέψουμε σ' αυτή να εξέλθει από αυτόν».

²⁷ Τον Αύγουστο του 1922, ο Λούντ Τζωρτζ, στη Διάσκεψη των Παρισίων επισήμανε με έμφαση μεταξύ άλλων: «Εάν οι Δυνάμεις της Συνεννοήσεως ήθελαν να τηρήσουν απόλυτη ουδετερότητα, δεν θα μπορούσαν να αρνηθούν στον Ελληνικό Στρατό το δικαίωμα να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, πρωτεύουσα του εχθρού. Η υπό των Συμμάχων κατοχή της Κωνσταντινούπολης επιφέρει σοβαρό και άδικο μειονέκτημα για τους Έλληνες», ενώ ο Ουίνστον Τσώρτσιλ θεωρούσε το σχέδιο των Ελλήνων αριστοτεχνικό και τόνιζε ότι: «...η Ελλάς ζήτησε από τους Συμμάχους την άδεια να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ήταν οι

τον Άγγλο στρατηγό Τάουνσεντ από την Άγκυρα που ανέφερε ότι «ο Κεμάλ είναι διατεθειμένος διαπραγματευτεί ειρήνην αν οι Έλληνες κατελάβαναν την Κωνσταντινούπολη». Εξ άλλου, ο αγγλικός και κυρίως ο γαλλικός λαός απέστεργον πάσης περαιτέρω πολεμικής εμπλοκής μετά τα τρομακτικά δεινοπαθήματα του Μεγάλου Πολέμου, ώστε να εμπλακούν σε πόλεμο κατά της Ελλάδας. **Τελικά δεν νίκησε η Τουρκία, αλλά η ευκαιρία που τους δώσαμε προς τούτο με την ασυνεννοησία μας και τον επάρατο κληρονομικό διχασμό.**

Συμπεράσματα

α. Η συνθήκη των Σεβρών της 10-8-1920 ήταν ένα σκέτο χαρτί από την άποψη ότι δεν παρείχε τις προϋποθέσεις για την εφαρμογή της, αφού ακόμη πριν την υπογραφή της, οι κύριες Δυνάμεις της εποχής είχαν ευθέως δηλώσει ότι δεν θα μας υποστήριζαν στρατιωτικά και οικονομικά και μετά την υπογραφή της ζητούσαν την αναθεώρησή της και υπέγραψαν συμφωνίες με την κυβέρνηση της Άγκυρας, έχοντας ρυθμίσει ευνοϊκά γι' αυτούς τις διαφορές τους με την Τουρκία του Κεμάλ.

β. Το κύριο και καθοριστικό αίτιο της καταστροφικής πολιτικής μας στη Θράκη και την Μικρά Ασία ήταν ο επάρατος εθνικός διχασμός. Παίξαμε κορώνα γράμματα με υψηλούς στόχους την τύχη της χώρας και αποτύχαμε. Οι πολιτικοί δεν πρέπει να ξεχνούν όπως καλλιεργούν και φροντίζουν εθνική ομοψυχία με όλες τους τις πράξεις και όταν βλέπουν ότι δεν τους προσιδιάζει, να έχουν την εντιμότητα και το θάρρος να αποδέχονται τα όποια σφάλματά τους και να ομολογούν ή να απέρχονται ησύχως της πολιτικής και να μην εφαρμόζουν τη γνωστή μακιαβελλική συμβουλή ως προς την επιτυχία των επιδιώξεών τους καταφεύγοντες στην υποστήριξη και τις επεμβάσεις ξένων στρατών και χωρών.

γ. Η πολιτική ηγεσία πρέπει να λαμβάνει σοβαρώς υπόψη τις εισηγήσεις της στρατιωτικής ηγεσίας για να διαμορφώσει την πολιτική της και τους στόχους της. Τούτο δεν ακολουθήθηκε στην περίπτωση της εκστρατείας στα Δαρδανέλια, που άναψε τον σπινθήρα του διχασμού, αλλά και σε άλλες περιπτώσεις.

δ. Η εγκατάλειψη από τους Συμμάχους είναι διαχρονικό και κεφαλαιώδες μάθημα και εφόσον δεν διασφαλίζεται η μέχρις τέλους συμμετοχή τους και τα αντίστοιχα ανταλλάγματα, δεν πρέπει να αναλαμβάνονται πρόωρες υποχρεώσεις προς αυτούς. Η Αγγλία και η Γαλλία, όχι μόνο άφησαν τη Ελλάδα στην τύχη της, αλλά ιδίως η δεύτερη κατέστη εχθρική και βοήθησε άμεσα την Τουρκία με τον εξοπλισμό που εγκατέλειψε στην Κιλικία, ενώ ο Ιταλικός Στρατός από της αποβάσεως στη Σμύρνη υποστήριζε στρατιωτικά τις επιχειρήσεις τακτικού στρατού

Έλληνες σε θέση να το κάνουν και μόνη δε η απειλή της επιχείρησης κατετάραξε τους Τούρκους στην Άγκυρα...». Εκ των υστέρων γνωρίζουμε ότι και ο διαπραγματευτής Ινονού καταθορυβήθηκε και πίστευε στην κατάληψη της Πόλης από τη Στρατιά και γι' αυτό και συμφώνησε.

και ατάκτων κατά των Ελλήνων. Δεν παραλείπουμε τη Ρωσία, του Λένιν πλέον, η οποία υποστήριξε παντοιοτρόπως τον Κεμάλ, ως αντίποινα στο ότι συμμετείχαμε στην επιχείρηση της Ουκρανίας το 1919 εναντίον του.

ε. Ο Έλληνας στρατιώτης **του πεδίου της μάχης**, με λίγες εξαιρέσεις, ανεδείχθη κυρίαρχος, ηρωικός, στωικός παρά τον μακρό χρόνο της πολεμικής συμμετοχής του. Και ήταν τέτοιος, γιατί η παιδεία της χώρας από το Δημοτικό ακόμη διέπλαθε πολίτες υψηλόφρονες, με εθνική συνείδηση, με σεβασμό στα ιερά και τα όσια και στο ηρωικό και ένδοξο παρελθόν του. Αλήθεια, ισχύει κάτι τέτοιο σήμερα;

στ. Δεν αντέχουμε άλλο ξερίζωμα ελληνισμού από τις κοιτίδες του. Ο Τούρκος δεν θέλει τον Έλληνα ούτε καν υπόδουλο, τον θέλει Τούρκο μέσα στη χώρα του, γιατί γνωρίζει καλά τον τρόπο εκτουρκισμού. Όταν δεν μπορεί, τον θέλει σαν αντίπαλο εκ του ασφαλούς για τους δικούς του εσωτερικούς και εξωτερικούς λόγους. **Ο Τούρκος σέβεται και υπολογίζει την ισχύ.** Δεν πρέπει να του δώσουμε τέτοια δυνατότητα πουθενά και ιδιαίτερα στο προπύργιο του ελληνισμού στην Κύπρο, ούτε δύο κράτη, ούτε δικαιοδικές και κουραφέξαλα. Επιτροπή στο αρχικό ζήτημα εισβολής και κατοχής. Κατεχόμενη είναι η Κύπρος στο βόρειο τμήμα της.

ζ. Οι πρόσφυγες Έλληνες εκ Μικράς Ασίας προοδευτικά ξαναζωντάνεψαν τη χώρα με τον πολιτισμό και την εργατικότητά τους, οι δε εγκατασταθέντες στις περιοχές της Μακεδονίας ενίσχυσαν την ελληνικότητα και το δυναμισμό της, στις δύσκολες εποχές από το 1922 μέχρι το 1949 και συνεχίζουν το ίδιο μέχρι σήμερα.

η. Όπως είναι γνωστό, στις **διακρατικές σχέσεις υπερισχύουν τα συμφέροντα** των χωρών και θα ήταν παράδοξο αν δεν λαμβάνονταν υπόψη στην περίπτωση που αναφερόμαστε. Ο Βασιλεύς ζητούσε εγγυήσεις και ανταλλάγματα για να συμπαραταχθεί με την Αντάντ, ενώ ο Βενιζέλος επαφίετο στις αόριστες υποσχέσεις των Άγγλων στη Μικρά Ασία και στην άμεση συμμετοχή άνευ όρων στον πόλεμο. Ποιόν θα προτιμούσαν οι Σύμμαχοι; Μα προφανώς τον ολιγότερο ενοχλητικό και απαιτητικό. Επομένως αυτόν θα υποστηρίξουν με κάθε μέσο και τρόπο και τον ενοχλητικό θα προσπαθήσουν να τον θέσουν εκτός «πεδιάς» ευτελίζοντας την προσωπικότητα, τον θεσμό, τα δικαιώματα και τις ελευθερίες, το Σύνταγμα και την κυριαρχία, εκμεταλλευόμενοι τη διχοστασία ή μάλλον τροφοδοτώντας την μέχρι τον πλήρη εκμηδενισμό, την ταπείνωση και την αποπομπή. **Το δίδαγμα είναι καίριο για τους πολιτικούς αρχηγούς οι οποίοι πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ότι το συμφέρον το δικό τους εξυπηρετείται καλύτερα μέσα από το συμφέρον της χώρας.**

Νοέμβριος 2022
Μάρκος Γρηγόριος
Ταξίαρχος ε.α.